

Juridiska Institutionen

Juristprogrammet

Examensarbete hösten 2015

30 högskolepoäng

Rättegångsbalkens häktningsregler, häkteslagens restriktionsregler och Europakonventionen

En studie av rättegångsbalkens häktningsreglers och häkteslagens
restriktionsreglers förenlighet med Europakonventionen

Lisa Johannesson

Handledare: Christer Ranch

GÖTEBORGS UNIVERSITET
HANDELSHÖGSKOLAN

Innehållsförteckning

FÖRKORTNINGAR	3
1. INLEDNING	4
1.1 BAKGRUND	4
1.2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	5
1.3 METOD OCH MATERIAL.....	5
1.4 AVGRÄNSNING.....	7
1.5 TIDIGARE FORSKNING	8
1.6 DISPOSITION.....	8
2. RB:S HÄKTINGSREGLER OCH HL:S RESTRIKTIONSREGLER	9
2.1 VÄGEN FRAM TILL HÄKTNING.....	9
2.2 PRÖVNINGEN AV HÄKTINGSFRÅGAN	11
2.2.1 Häktning enligt 24 kap. 1 § 1 st. RB.....	11
2.2.2 Häktning enligt 24 kap. 1 § 2 st. RB.....	15
2.2.3 Häktning enligt 24 kap. 2 § RB.....	15
2.2.4 Utredningshäktning.....	16
2.2.5 Proportionalitetsprincipen.....	16
2.2.6 Hinder mot häktning.....	17
2.3 HL:S RESTRIKTIONSREGLER.....	17
2.4 EFTER HÄKTINGSBESLUTET	19
2.5 ALTERNATIV TILL HÄKTNING	20
3. EUROPAKONVENTIONEN	21
3.1 EUROPAKONVENTIONENS STÄLLNING I SVENSK RÄTT.....	22
3.2 EUROPAKONVENTIONENS TILLÄMPLIGA ARTIKLAR.....	23
3.2.1 Artikel 3 mot tortyr eller omänsklig eller förnedrande behandling.....	23
3.2.2 Artikel 5 om rätten till personlig frihet.....	24
3.2.3 Artikel 6 om rätten till en rättvis rättegång.....	24
3.2.4 Artikel 8 om rätten till privatliv.....	25
3.2.5 Artikel 14 om diskrimineringsförbudet.....	25
4. KRITIKEN MOT DET SVENSKA HÄKTINGSINSTITUTET	26
4.1 EUROPARÅDETS & FN:S TORTYRKONVENTIONER	26
4.2 KOMMITTÉERNAS BESÖK I SVERIGE	27
4.3 TILLSATTA UTREDNINGAR FÖR FÖRÄNDRING.....	30
5. ANALYS AV FÖRENLIGHETEN MELLAN REGELVERKEN	30
5.1 GRUNDERNA FÖR HÄKTNING	31
5.1.1 De särskilda häktningsgrunderna.....	31
5.1.2 Misstankegraden.....	32
5.1.3 Presumtion för häktning vid allvarigare brott.....	34
5.1.4 Häktning oberoende av brottets beskaffenhet.....	36
5.2 DE LÅNGA HÄKTNINGSTIDERNA.....	40
5.3 RESTRIKTIONSTILLÄMPNING OCH ISOLERING.....	44
6. DANSK RÄTT OM HÄKTNING OCH ISOLERING	50
7. SLUTSATS	52
7.1 MISSTANKEGRAD OCH SÄRSKILDA HÄKTNINGSGRUNDER	53
7.2 PRESUMTION FÖR HÄKTNING	53
7.3 HÄKTNING OBEROENDE AV BROTTETS BESKAFFENHET	54
7.4 HÄKTNINGSTIDERNA	55
7.5 RESTRIKTIONER OCH ISOLERING.....	56
7.6 AVSLUTANDE REFLEKTIONER.....	59
8. KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	61

Förkortningar

BrB	Brottsbalken
CAT	Convention Against Torture
CPT	European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment
EU	Europeiska Unionen
FEUF	Fördraget om Europeiska Unionens Funktionssätt
FN	Förenta Nationerna
HD	Högsta Domstolen
HL	Häkteslagen
JO	Justitieombudsmannen
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken
RF	Regeringsformen
RH	Rättsfall från Hovrätten
RÅ	Riksåklagaren
SFS	Svensk Författningssamling
SOU	Statens Offentliga Utredningar
SPT	The UN Subcommittee on Prevention of Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment

1. Inledning

1.1 Bakgrund

I Sverige gäller som bekant oskyldighetspresumtionen. En människa skall i alla lägen betraktas som oskyldig till dess att man döms för ett brott. Detta gäller även om en människa är misstänkt för ett allvarligt brott. Personer som är misstänkta för allvarligare brott kan dock, efter ett beslut från rätten, bli häktade i väntan på åtal som antingen ska fria dem från misstankar eller fälla dem. En häktscell är sju kvadratmeter stor och i den finns en bädd, en stol och ett bord och är skapat som en tillfällig anhalt i väntan på att åtal skall väckas. Trots detta riskerar den misstänkte, som fortfarande är att betrakta som oskyldig, att i större och mer komplicerade fall, bli kvar i häktet i flera år, ibland helt isolerade. Anledningen är behovet av att kunna säkerställa utredningen och därmed lagföringen av brottet. Långvarig isolering av häktade har visat sig vara skadlig för de häktades psykiska och fysiska hälsa och öka risken för bland annat synproblem, koncentrationssvårigheter, minnesrubbingar och depression.¹

Sverige har fått kritik för sina långa häktningstider och isoleringen av de häktade från FN:s och Europarådets tortyrkommittéer. Kommittéerna har bland annat pekat på att Sverige har långa häktningstider, samt i alltför hög utsträckning ålägger de häktade restriktioner, vilket leder till att häktade i Sverige sitter isolerade för länge. Kritiken från de internationella kommittéerna har kommit vid upprepade tillfällen under många års tid efter att de besökt svenska häkten och anstalter. Anmärkningsvärt nog har Sverige inte lyckats förändra sitt häktningsinstitut tillräckligt mycket för att kritiken skall upphöra, istället fortsätter den att komma efter varje besök av tortyrkommittéerna.

Europakonventionen för mänskliga rättigheter är sedan 1994 en del av svensk lag och stadgar ett långtgående skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna. En del av konventionens artiklar stadgar de rättigheter och friheter som kan komma att kränkas i samband med häktning och långvarig isolering. Konventionen är därför av stor betydelse i fråga om skydd för de människor som har suttit häktade länge under långtgående restriktioner.

¹ Se avsnitt 4.2

1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsens syfte är att jämföra och analysera tillämpningen av RB:s häktningsregler och HL:s restriktionsregler med Europakonventionens tillämpliga artiklar, och Europadomstolens tillämpning av dem. Eftersom Sverige har fått upprepad kritik för sitt häktningsinstitut, är syftet med uppsatsen att analysera hur RB:s häktningsreglering och HL:s restriktionsreglering står sig mot Europakonventionen och se om de olika regelverken är förenliga med varandra. Syftet är även att analysera de eventuella skillnader i tillämpning som finns och att föra en diskussion kring dem, samt genom skillnaderna komma med förslag på hur regler och tillämpningen av reglerna bör ändras för att undgå kritik. För att kunna uppnå syftet kommer följande frågeställningar försöka besvaras:

- 1) *Hur ser RB:s häktningsregler, HL:s restriktionsregler och tillämpliga artiklar i Europakonventionen ut?*
- 2) *Vad består den kritik som Sverige mottagit från Europarådets och FN:s tortyrkommittéer i, angående häktning och isolering?*
- 3) *Med utgångspunkt i den kritiken, hur står sig tillämpningen av RB:s regler om häktning och HL:s regler om restriktioner mot Europakonventionens tillämpliga artiklar och den praxis som Europadomstolen levererar?*
- 4) *Hur skulle reglerna och tillämpningen av reglerna behöva ändras för att undgå kritiken från kommittéerna?*

1.3 Metod och material

Eftersom uppsatsens syfte är att jämföra och analysera tillämpningen av RB:s häktningsregler och HL:s restriktionsregler med Europakonventionen och tillämpningen av dem samt genom de eventuella skillnaderna i tillämpning föreslå förändringar av regler och tillämpning av regler, används olika metoder i olika delar av uppsatsen.

Uppsatsen kan sägas vara indelad i fyra olika delar. I den första delen undersöks de traditionella rättskällorna förarbeten, lagtext och doktrin för att besvara frågeställningen hur RB:s häktningsregler, HL:s restriktionsregler och Europakonventionens tillämpliga artiklar ser ut. Materialet som används för att undersöka vad kritiken som Sverige mottagit består i, utgörs av rapporterna från tortyrkommittéerna SPT och CPT men även av en omfattande

rapport från Åklagarmyndigheten som ingående hanterar den mottagna kritiken. Uppsatsens första del kan således bäst beskrivas som deskriptiv.

I den andra delen av uppsatsen, där själva analysen företas, ställs tillämpningen och utformningen av RB:s häktningsreglering och HL:s restriktionsreglering mot utformningen och tillämpningen av Europakonventionens tillämpliga artiklar. Det är således först i uppsatsens andra del som rättsfall behandlas, vilket inte görs alls i den första, deskriptiva delen. Europadomstolen levererar löpande en rikhaltig praxis som uttolkar Europakonventionens artiklar utförligt, varför det läggs stor vikt vid domar från Europadomstolen i analysen. Rättsfallen som ligger till grund för analysen väljs ut på grund av att de bäst belyser den svenska regleringen och tillämpningen av regleringen - var den är förenlig och var en potentiell oförenlighet kan finnas. Rättsfallen från Europadomstolen väljs ut genom den kontinuerliga rättsfallsöversikt från Europadomstolen som SvJT levererar. Bland dem väljs de rättsfall där förutsättningarna i fallen mest liknar de svenska ut, för att kunna urskilja vad domstolen hade godtagit och vad som ej hade godtagits.

Eftersom praxis från de svenska domstolarna angående häktning inte är lika rikhaltig, och motivering till häktningsgrunder inte framgår i häktningsbesluten är svensk praxis inte lika frekvent förekommande i uppsatsens analys som Europadomstolens praxis är. Eftersom två svenska mål, *Kokainmålet* och *Södertäljemålet*, sticker ut särskilt mycket i fråga om häktningstider och isolering läggs stor vikt vid dem i jämförelsen med Europadomstolens praxis. Det saknas även relevant statistik över hur långa de svenska häktningstiderna är i genomsnitt. Delen om RB:s och HL:s reglering och dess tillämpning utgörs därför till stor del av förarbeten, doktrin och lagtext, till skillnad från motsvarande del om Europakonventionen. Analysen av förenligheten i uppsatsens andra del tar utgångspunkt i den kritik som tortyrkommittéerna riktat mot Sverige. För att kunna analysera förenligheten jämförs de två regelverken och tillämpningen av dem genom att dels granska formuleringen av reglerna och artiklarna, och dels tillämpningen av dem för att undersöka om RB:s och HL:s regler eller tillämpningen av dem står i strid med Europakonventionens artiklar och tillämpningen av dem.

I uppsatsens tredje del undersöks den danska regleringen för häktning och restriktioner samt vilka lagändringar som Danmark vidtagit på området för att undvika CPT:s kritik. Detta görs genom att granska de danska motsvarande reglerna till RB:s häktningsregler och HL:s

restriktionsregler samt lagändringarna, på ett deskriptivt sätt. Den tredje delen är påkallad för att dels belysa den svenska regleringen från ett annat håll och genom det få ytterligare förståelse för varför analysen är påkallad samt för att få underlag till att kunna besvara frågan hur reglerna och tillämpningen av reglerna skulle kunna förändras för att undgå kritik.

I den sista och fjärde delen, som är slutsatsavsnittet, sammanfattas det som framkommit i analysen, varför det material som används utgörs av det som framkommit under analysen. I slutsatsavsnittet diskuteras även potentiella lagändringar som Sverige skulle kunna vidta för att undvika att återigen få kritik från CPT och SPT. I den här delen av slutsatsavsnittet används till störst del det material som framkommit under analysen, det vill säga var en möjlig oförenlighet kan finnas mellan tillämpningen av RB:s häktningsregler och HL:s restriktionsregler och tillämpningen av Europakonventionen. De föreslagna förändringarna grundas således till störst del på de potentiella oförenligheter som kan urskiljas mellan regelverken, men också på övrigt som framkommit i analysen samt på praktikers synpunkter. Praktikers synpunkter vägs in för att bättre kunna förstå de eventuella problem Sverige har med att leva upp till Europakonventionen. Synpunkterna har bland annat samlats in genom intervjuer med åklagare och domare och genom deltagande i debatt om problemen med RB:s häktningsregler och HL:s restriktionsregler.

1.4 Avgränsning

Uppsatsen är avgränsad till att endast göra analysen baserad på jämförelse med artiklarna 3, 5, 6, 8 & 14 i Europakonventionen eftersom det är de artiklarna som berör någon av de rättigheter och friheter som potentiellt kan kränkas i samband med häktning. Eftersom analysen företas med utgångspunkt i den kritik som riktats mot Sverige är det framförallt häktningsgrunderna i RB, samt restriktionstillämpningen i enlighet med HL, som Europadomstolens praxis matchas mot. Trots att analysen görs med utgångspunkt i den kritik som riktats mot Sverige är uppsatsen avgränsad till att inte behandla den kritik som Sverige har utstått bestående i att barn och unga under 18 år häktas och isoleras i allt för hög utsträckning. Anledningen till avgränsningen är att den kritiken preliminärt skulle strida mot Barnkonventionen och inte mot Europakonventionen.

1.5 Tidigare forskning

Eftersom kritiken mot Sverige från tortyrkommittéerna har uppmärksammats mycket de senaste åren har det författats ett antal examensuppsatser kring ämnet. Utgångspunkterna för de arbetena har dock enbart varit den svenska restriktionstillämpningen, som granskats både folkrättsligt och rättsvetenskapligt. I den här uppsatsen har, till skillnad från de andra, en bredare analys företagits kring inte enbart restriktionstillämpningen utan även kring grunderna för häktning, för att få en bredare bild av RB:s häktningsreglerings och HL:s restriktionsreglerings förenlighet med Europakonventionen. En uppsats som har behandlat grunderna för häktning genom Europakonventionen översiktligt är Emil Perssons uppsats ”*Restriktioner vid häktning*”, men även den har restriktioner som utgångspunkt i analysen.

1.6 Disposition

Uppsatsen är indelad i sju olika kapitel, där det första inledningskapitlet förklarar uppsatsens syfte, metod och frågeställningar. I kapitel två ges en översiktlig redogörelse av RB:s och HL:s häktningsregler med fokus på grunderna för häktning samt restriktioner. Kapitel tre beskriver Europakonventionen, hur Sverige är bunden av den samt utformningen av de artiklar som är tillämpliga. I det fjärde kapitlet behandlas den kritik som riktats mot Sverige från de internationella tortyrkommittéerna kring häktningsinstitutet. I det femte kapitlet ställs RB:s häktningsregler och HL:s restriktionsregler och tillämpningen av dem mot Europakonventionens artiklar och praxis från Europadomstolen, för att kunna analysera och diskutera förenligheten av regelverken. Analysen företas således relativt tidigt i uppsatsen för att sedan utvecklas senare i en diskussion i slutsatsen, eftersom uppsatsens frågeställningar tydligare besvaras på det sättet. I kapitel sex redogörs för den danska regleringen för häktning och restriktioner för att belysa RB:s häktningsreglering och HL:s restriktionsreglering från ett annat håll, för att ytterligare få klarhet i var problemen ligger, och för att eventuellt kunna hitta lösningar på problemen. Anledningen till att det är just Danmarks reglering som valts ut är att landet har liknande system som Sverige, samt också har fått kritik från CPT, och har företagit lagändringar på grund av det. De lagändringar Danmark har företagit är av stort intresse, eftersom de kan ge exempel på vad Sverige skulle kunna vidta för åtgärder för att få kritiken att upphöra. Slutligen sammanfattas och diskuteras analysen i en slutsats i det sjunde kapitlet, där det även presenteras förslag på hur reglerna och tillämpningen av reglerna bör förändras för att undgå kritiken.

2. RB:s häktningsregler och HL:s restriktionsregler

Hela RB:s reglering kring häktning utgår från kapitel 24 där grunderna för att kunna häkta någon är fastställda. Gällande restriktionerna finns de att finna i HL, där även beslut och överklagande av restriktioner framgår.

2.1 Vägen fram till häktning

Det är i 2 kap 8 § RF fastslaget att var och en gentemot det allmänna är skyddad mot frihetsberövanden. Friheten får dock enligt 2 kap. 20 § RF begränsas genom lag. Lagreglerna om att få någon häktad, vilket är att se som ett av de mest ingripande frihetsberövandena, finns att hitta i RB:s 24 kapitel. Det är även i 24 kap. 23 § RB fastslaget att ingen som är misstänkt för ett brott får hållas i förvar annat än enligt föreskrift i 24 kapitlet RB eller i annan lag. Regeln, som utgör en legalitetsgrundsats, kom till just på grund av det faktum att häktning utgör en sådan ingripande form av frihetsberövande.²

Om en person är misstänkt för ett brott kan åklagaren under vissa omständigheter ha rätt att besluta om att anhålla personen, oavsett om den misstänkte är gripen eller på fri fot. För att det skall finnas grund för att anhålla en misstänkt person, skall det antingen finnas skäl för häktning och ett anhållande skall ske i avvaktan på rättsens prövning av häktningsfrågan. En annan grund för anhållande är att det finns en skälig misstanke om brott i kombination med att det är av synnerlig vikt att den misstänkte tas i förvar, i enlighet med 24 kap. 6 § RB. Ett anhållande är alltså att se som en provisorisk åtgärd till häktning, men är ingen nödvändig förutsättning för att ett häktningsbeslut skall kunna fattas av rätten.³

Häktningsframställning

Åklagaren måste sedan, enligt 24 kap. 12 § RB, senast den tredje dagen efter anhållningsbeslutet inkomma med en häktningsframställning till rätten, där det framgår att åklagaren begär den misstänkte häktad. Det är dock inte nödvändigt att den misstänkte har

² SFS 1987:1211

³ SOU 1938:44 s. 302

varit anhållen innan hen begärs häktad, även om det är det vanligaste innan häktning begärs.⁴ Häktningsframställningen skall innehålla uppgifter om den misstänkte, om brottet och grunden för häktningsyrkandet.⁵ Utöver det anges det i häktningsframställningen om åklagaren begär rättens tillstånd att meddela den häktade restriktioner. Åklagaren är inte längre skyldig att bifoga material som hen åberopar som grund för häktning, men enligt förarbeten underlättar det om åklagaren bifogar protokoll över förhör eller motsvarande.⁶ Häktningsframställningen kan sekretessbeläggas av åklagaren med stöd av 18 kap. 1 § OSL. Före 1988, då fristen för att hålla häktningsförhandling förkortades, var åklagaren skyldig att bifoga en häktningspromemoria till häktningsframställningen. Promemorian skulle innehålla det som åklagaren åberopade som grund för häktningen, och bestod vanligtvis av polisförhör, förhørsutsagor m.m.

Häktningsförhandling

När häktningsframställningen gjorts skall rätten, enligt 24 kap. 13 § RB, utan dröjsmål hålla häktningsförhandling, dock senast fyra dygn efter det att den misstänkte gripits eller att anhållningsbeslutet verkställts. Vid häktningsförhandlingen närvarar åklagaren, den misstänktes försvarare och den misstänkte om hen inte är häktad i sin frånvaro. Det förekommer även att målsäganden närvarar vid häktningsförhandlingen. Det är upp till åklagaren under förhandlingen att ta upp det som hen anser krävs för att styrka sina påståenden om varför den misstänkte skall begäras häktad. Eftersom förhandlingen enligt förarbeten inte är ämnad att vara en mindre huvudförhandling där skuldfrågan skall prövas med bevisning krävs det särskilda skäl för att åklagaren skall få lägga fram bevisning om brottet. Däremot är det tillåtet, men i praktiken inte särskilt vanligt, att föra fram bevisning kring de särskilda häktningsgrunderna.⁷ Åklagaren kan med stöd av förundersökningssekretessen i 18 kap. 1 § OSL begära att häktningsförhandlingen skall hållas bakom stängda dörrar.

⁴ Nordh, *Praktisk Process – Tvångsmedel IV*, s. 71

⁵ Prop. 1986/87:112 s. 75

⁶ Ibid. s. 76

⁷ Lindberg, *Straffprocessuella tvångsmedel*, s. 302

2.2 Prövningen av häktningsfrågan

Prövningen av om den misstänkte skall häktas skall göras med utgångspunkt i det material som åklagaren har lagt fram i samband med förhandlingen. Det finns fyra olika häktningsfall åklagaren kan välja att basera sitt häktningsyrkande på. Det första och vanligaste är häktning enligt huvudregeln 24 kap. 1 § 1 st. RB. Det andra är häktning vid mycket allvarliga brott, enligt 24 kap. 1 § 2 st. RB. Det finns även häktning oberoende av brottets straffskala, enligt 24 kap. 2 § RB, om den misstänkte vägrar att uppge sitt namn och är okänd, eller om den misstänktes uppgifter om det verkar vara osanna. Den sista häktningsgrunden är så kallad utredningshäktning enligt 24 kap. 3 § RB, där det är tillräckligt att den misstänkte är skäligt misstänkt för brottet, men där det ska vara av synnerlig vikt att den misstänkte tas i förvar i avvaktan på ytterligare utredning av brottet.

2.2.1 Häktning enligt 24 kap. 1 § 1 st. RB

Den så kallade huvudregeln i 24 kap. 1 § 1 st. RB är en fakultativ regel, vilket innebär att om förutsättningarna i regeln är uppfyllda *får* den misstänkte häktas. För att en person skall kunna häktas krävs att personen på sannolika skäl är misstänkt för ett brott för vilket det är föreskrivet fängelse ett år eller mer. Det skall även föreligga en risk för att den misstänkte flyr, återfaller i brottslighet eller undanröjer bevisning för det aktuella brottet. De särskilda häktningsgrunderna kan antingen utgöra grund för häktning var för sig, eller i kombination med varandra.

Beviskravet ”sannolika skäl”

Det är i skuldfrågan angående brottsmisstanken som åklagaren måste visa att det finns sannolika skäl. För att en person skall anses vara på sannolika skäl misstänkt för ett brott är det, enligt förarbeten, inte tillräckliga skäl att misstankarna leder åt en viss person, men det krävs inte heller lika starka skäl som det gör för en fällande dom. Ett krav för att en misstanke ska komma upp i sannolikhetsgraden är dock att de föreliggande omständigheterna vid en objektiv bedömning skall framstå som befogade.⁸ Misstanken måste bygga på den bevisning som finns i det specifika fallet, och får inte vara grundad enbart på subjektiva antaganden eller kvalificerade gissningar som exempelvis baseras på den misstänktes tidigare begångna brott.⁹ Sannolikhetsbedömningar görs enbart i fråga om misstanken, och inte huruvida gärningen är

⁸ SOU 1938:44 s.298

⁹ Ekelöf, Bylund, Edelstam, *Rättegång Tredje häftet*, s. 55

brottslig eller vilket brott den skall rubriceras som.¹⁰ Det är även av stor vikt att man gör en separat prövning av om det finns sannolika skäl och en separat prövning om något av de särskilda häktningsskälen föreligger. Det går med andra ord inte att ”väga upp” en svag misstanke med en väldigt stark risk för exempelvis flyktfara.¹¹

Beviskravet ”risk för”

1988 ändrade man beviskravet för de särskilda häktningsgrunderna från ”skäligen kan befaras” till ett enhetligt beviskrav om att det skall föreligga en ”risk för” att den misstänkte avviker, undanröjer bevis eller fortsätter sin brottsliga verksamhet. Lagrådet ställde sig kritiska till ändringen och var oroliga för att kraven för häktning skulle bli för låga i och med det nya beviskravet. De menade att ett frihetsberövande skulle kunna ske när det endast förelåg en låg risk för något av de tre häktningsskälen och påtalade därför att en mer lämplig formulering hade varit att det skulle föreligga en ”påtaglig risk för” det.¹²

På grund av påtryckningar från allmänheten som menade att för få personer misstänkta för brott som berörde människors integritet häktades, och därför kunde fortsätta begå brott trädde ändringen i kraft 1988.¹³ I enlighet med förarbetena krävs det dock att risken ska vara konkret och ej teoretisk. Det krävs även att risken i det enskilda fallet ska vara beaktansvärd, det vill säga att det är något man på allvar har att räkna med. Ju grövre brottet är desto större anses risken för flykt och kollusion vara.¹⁴ Rätten ska vid bevisvärderingen för beviskravet ”risk för” att beakta brottets beskaffenhet, samt den misstänktes förhållanden.

Flyktfara

Flyktfara utgör den häktningsgrund där brottets svårighetsgrad tillmäts störst betydelse, eftersom risken för flykt anses öka ju svårare brott och påföljande straff det handlar om. För att en risk för flyktfara skall föreligga skall det finnas en risk för att den misstänkte ”avviker eller på något annat sätt undandrar sig lagföring eller straff”. De bakomliggande orsakerna till att flyktfara är en av häktningsgrunderna är således dels behovet av att säkra bevisning till åtalet genom att ha den misstänkte till förfogande och dels säkerställa att brottet blir lagfört och att straffet blir verkställt. Flyktfara innebär det att finns en konkret risk för att den

¹⁰ Nordh, *Praktisk Process IV – Tvångsmedel*, s. 50

¹¹ Lindberg, *Straffprocessuella tvångsmedel*, s. 304

¹² Prop. 1986/87:112 s. 86

¹³ Ibid.

¹⁴ SOU 1938:44 s. 298

misstänkte försvinner från sin vistelse- eller bostadsort eller lämnar landet.¹⁵ Det anses även ha samma effekt att det finns en risk för att den misstänkte skulle ”anlägga förklädning”, det vill säga undandra sig lagföring eller straff genom att på något sätt göra sig oigenkännlig.

Vid bedömningen av huruvida det föreligger flykttfara eller ej läggs stor vikt vid den misstänktes personliga förhållanden och personlighet. Om den misstänkte tidigare har försvunnit vid brottsmisstanke, visar tydliga tecken på att inte vilja medverka i brottsutredningen eller saknar tydliga band till Sverige pekar det åt att det föreligger flykttfara. Om den misstänkte å andra sidan har familj, bostad och arbete på orten eller i Sverige så anses istället risken för att den misstänkte skulle fly relativt liten.¹⁶ Prövningen om flykttfara föreligger grundas alltid på omständigheterna i varje enskilt fall.

Kollusionsfara

För att det skall kunna anses föreligga kollusionsfara krävs det att det skall finnas en risk att den misstänkte genom att undanröja bevis eller på annat sätt försvårar sakens utredning. Eftersom syftet med häkningsgrunden är att säkra bevisning, tar bestämmelsen sikte på att den misstänkte skulle utföra någon form av illojal handling i syfte att förstöra eller försvåra utredningen av brottet. Vad en sådan handling skulle kunna vara har inte preciserats i lagtexten, men typiska exempel skulle kunna vara att den misstänkte pratar med vittnen, eller med målsäganden och genom detta påverkar dem. Det är dock inte tillräckligt att den misstänkte kommer att ta kontakt med vittnen, det krävs att handlingen i sig är rättsstridig, det vill säga att vittnen genom handlingen blir obehörigt påverkade.¹⁷ Ett annat exempel är att den misstänkte på något sätt skulle förstöra skriftlig eller teknisk bevisning. Risken för kollusion anses dock vara betydligt mindre när det rör sig om de här typerna av bevis, eftersom de är lättare att beslagta och på så sätt säkra för utredning och domstolsprövning. Om bevisningen å andra sidan till stor del är muntlig, och baseras på utsagor från de medverkande finns det en större risk för att den misstänkte kan påverka bevisningen, eftersom muntlig bevisning går att påverka tills den har tagits upp av domstol.¹⁸

Det kan bara föreligga en risk för kollusion så länge det finns möjlighet för den misstänkte att

¹⁵ Lindberg, *Straffprocessuella tvångsmedel*, s. 194

¹⁶ Ibid.

¹⁷ SOU 1977:50 s. 153

¹⁸ Lindberg, *Straffprocessuella tvångsmedel*, s. 198

försvåra utredningen. Med andra ord måste det för att kollusionsrisk skall föreligga dels finnas en sannolikhet att den misstänkte har för avsikt att på något sätt försvåra utredningen, och dels även en praktisk möjlighet för den misstänkte att göra det.¹⁹ Kollusionsrisken varierar även beroende på vilken typ av brott det handlar om. Rent generellt ökar risken för kollusion om de inblandade känner varandra och har tätare kontakt, än om de tidigare var okända för varandra. Exempelvis finns det en stor risk för kollusion vid brott såsom kvinnofridskränkning, där den misstänkte och målsäganden ofta har en nära relation och där den misstänkte därför har möjlighet att obehörigen påverka målsäganden. Kollusionsrisken minskar successivt med tiden, eftersom risken för påverkan av inblandade minskar i takt med att brottsutredningen fortskrider. Om den misstänkte har erkänt brottet anses risken för kollusionsfara i regel vara mycket låg, trots att den misstänkte skulle kunna bli försatt på fri fot och då dra tillbaka ett erkännande.²⁰

Det är endast om den häktade har blivit häktad på grund av kollusionsfara som hen kan beläggas med restriktioner, eftersom häktningen i sig förhindrar recidiv och flykt gällande de andra två häktningsgrunderna. När det kommer till risken för kollusion å andra sidan, kan den häktade, om tillstånd meddelas, åläggas med restriktioner eftersom det under vissa omständigheter kan finnas en möjlighet för den häktade att påverka eller försvåra utredningen även inifrån häktet.

Recidivfara

Recidivfara är den vanligaste grunden för häktning, och innebär att det finns en risk för att den misstänkte fortsätter sin brottsliga verksamhet. Enligt förarbeten skall häktningsgrunden användas antingen för att motverka fortsatt brottslighet eller för att avbryta en pågående seriebrottslighet. Om brottsligheten som den misstänkte riskerar att fortsätta med rör brott som riktar sig mot personers liv, hälsa eller personliga integritet skall det anses väga tyngre än om så inte är fallet. Exempel på sådana brott är misshandel, olaga hot och bostadsinbrott.²¹ Bara för att den misstänkte tidigare skulle vara ostraffad innebär inte det att det inte kan föreligga recidivfara. Exempel på när recidivfara trots detta kan finnas är vid brott med hög återfallsrisk så som misshandel av en nära anhörig eller vid seriebrottslighet.

¹⁹ SOU 1977:50 s. 153

²⁰ Fitger, Sörbom, Eriksson, Hall, Palmkvist, Renfors, *Särtryck ur Rättegångsbalken*, 24:11

²¹ Fitger, Mellqvist, *Domstolsprocessen – en kommentar till rättegångsbalken*, s. 179

Vid bedömningen huruvida det föreligger recidivfara, tas det även i beaktning den misstänktes tidigare eventuellt kriminella bakgrund, det vill säga om den misstänkte tidigare har blivit dömd för brott, eller varit misstänkt för brott. Det finns även ett krav på ett tidssamband mellan brottet som utreds och den påstådda risken att den misstänkte skulle begå nya brott. Det skall således finnas en risk för att den misstänkte ska återfalla i brottslighet innan hen hunnit dömas och lagföras för det brott som hen eventuellt skall häktas för.²² Den typ av brottslighet som den misstänkte riskerar att återfalla i skall vara nära besläktad med, eller ha sakligt samband med, det brott som den misstänkte eventuellt skall häktas för.²³

2.2.2 Häktning enligt 24 kap. 1 § 2 st. RB

Vid mycket allvarliga brott, där straffskalan börjar vid 2 års fängelse föreligger det en presumtion för att häktning skall ske. Presumtionen föreligger dock inte om det är uppenbart att häktning inte skall ske. Enligt förarbeten innebär regeln endast en presumtion för att någon av de särskilda häktningsgrunderna skall anses föreligga vid de här typerna av brott. Kravet på en misstanke på sannolika skäl för brottet kvarstår fortfarande och det måste alltid göras en prövning i varje enskilt fall.²⁴ Regelns innebörd anses vara att vid de här typerna av grova brott får häktning ske utan att det finns något direkt stöd för existensen av en särskild häktningsgrund.²⁵

2.2.3 Häktning enligt 24 kap. 2 § RB

I vissa fall är brottets straffskala oviktig i fråga om häktning, om det föreligger två särskilda häktningsgrunder. För att någon skall kunna häktas på grund av 24 kap. 2 § RB krävs det att personen på sannolika skäl är misstänkt för ett brott, och att personen antingen vägrar att uppge sitt namn eller sin hemvist eller att det kan antas att uppgifterna som lämnats är osanna. Den andra grunden är att den misstänkte på sannolika skäl är misstänkt för ett brott, saknar hemvist i riket och att det finns en risk för att den misstänkte kommer att undandra sig lagföring eller straff genom att bege sig från riket. Regeln bygger på idén att det finns en inneboende flyktfara i de här två fallen, men den skall dock inte anses vara tillämplig om det utan att häkta den misstänkte går att säkerställa lagföringen på annat sätt, exempelvis genom

²² Prop. 1986/87:112 s. 100

²³ Ibid. s. 101

²⁴ Ibid. 1986/87:112 s. 34

²⁵ Fitger, Sörbom, Eriksson, Hall, Palmkvist, Renfors, *Särtryck ur Rättegångsbalken*, s. 24:14

internationellt samarbete.²⁶ Enligt förarbeten skall bestämmelsen tillämpas mer restriktivt ju lindrigare brottet är.²⁷

2.2.4 Utredningshäktning

Om häktningsförutsättningarna i övrigt är uppfyllda kan det vara tillräcklig grund för häktning att någon är skäligen misstänkt för ett brott om det är av synnerlig vikt att den misstänkte tas i förvar i avvaktan på utredningen, enligt 24 kap. 3 § RB. För att det skall vara av synnerlig vikt att den misstänkte tas i förvar är det enligt förarbeten avgörande om det finns en välgrundad anledning att anta att brottsutredningen inom kort kommer att leda till ökad klarhet i om det finns sannolika skäl eller ej.²⁸ Utredningshäktning är således endast en tillfällig grund för häktning, i väntan på att den misstänkte skall häktas på det vanliga sättet eller försättas på fri fot. Om någon har häktats med stöd av 24 kap. 3 § RB krävs det att det hålls en ny häktningsförhandling senast inom en vecka, där rätten har att ta ställning till om misstankegraden nu är uppe i sannolika skäl eller ej. Om misstankegraden inte är det skall den misstänkte försättas på fri fot. Det får ej beslutas om utredningshäktning med stöd av presumptionsregeln i 24 kap. 1 § 2 st. RB det vill säga häktning får ej presumeras vid en skäligen misstanke, trots att brottet inte är föreskrivet straff lindrigare än fängelse i två år.²⁹

2.2.5 Proportionalitetsprincipen

Enligt 24 kap. 1 § 3 st. RB får häktning endast ske om skälen för häktningen uppväger det intrång eller men som häktningen innebär för den misstänkte eller ett annat intresse. Regeln innebär att häktningen som tvångsåtgärd i fråga om art, styrka och räckvidd ska stå i proportion till vad som finns att vinna med åtgärden.³⁰ Principen är tillämplig under hela förfarandet, det vill säga vid gripande, anhållande och framför allt efter häktningsbeslutet.³¹ Regeln får nämligen större betydelse ju längre personen har suttit frihetsberövad, eftersom intrånget anses öka efter tid.³² Proportionalitetsprincipen innebär också att rätten måste fundera på alternativ till häktning, det vill säga om någon annan åtgärd är mindre ingripande men samtidigt uppnår samma resultat. Vid omhäktning är proportionalitetsprincipen av

²⁶ Lindberg, *Straffprocessuella tvångsmedel*, s. 287.

²⁷ Prop. 1986/87:112 s. 32

²⁸ Ibid. s. 104

²⁹ Fitger, Sörbom, Eriksson, Hall, Palmkvist, Renfors, *Särtryck ur Rättegångsbalken*, 24:19

³⁰ Lindberg, Karnov, kommentaren till 24 kap. 1 § 3 st. RB, not 807

³¹ Prop. 1988/89:124 s. 66

³² Lindberg, *Straffprocessuella tvångsmedel*, s. 309

särskilt stor betydelse, och rätten måste göra en prövning i det enskilda fallet om huruvida att häkta om den häktade strider mot proportionalitetsprincipen eller ej.

2.2.6 Hinder mot häktning

Enligt 24 kap. 1 § 4 st. RB är det inte tillåtet att häkta någon om det kan antas att den misstänkte endast kan dömas till böter. Det relevanta är alltså vilken den faktiska påföljden förväntas bli, och vilken straffskala brottet har är således oviktig i sig.³³

Det är även, enligt 24 kap. 4 § RB, otillåtet att häkta någon om det på grund av den misstänktes ålder, hälsotillstånd eller någon annan liknande omständighet kan befaras att häktning skulle medföra allvarligt men för den misstänkte. Vad som avses med annan liknande omständighet har i förarbeten ansetts vara exempelvis en graviditet eller ett gravt handikapp.³⁴ Häktning får trots detta ske om det är uppenbart att det inte går att ordna betryggande övervakning istället för häktning.

2.3 HL:s restriktionsregler

Om åklagaren vid en häktningsförhandling begär att rätten skall pröva om den misstänktes kontakt med omvärlden får inskränkas vid häktning, skall rätten pröva frågan i samband med prövning om häktningsfrågan. Om rätten finner att det föreligger en risk för kollusion får de, enligt 24 kap. 5a § 1 st. RB meddela tillstånd för sådana restriktioner. Rätten meddelar då ett generellt tillstånd för restriktioner, som innebär att det är upp till åklagaren vilka faktiska restriktioner den misstänkte skall beläggas med. Anledningen till att rätten har givits möjlighet att ge tillstånd till restriktioner beror på att man vill förhindra att den misstänkte försvårar utredningen genom att exempelvis påverka inblandade i utredningen av brottet, eller få information utifrån som gör att den misstänkte ändrar sin utsaga.³⁵ Bestämmelserna är utformade med hänsyn till omedelbarhetsprincipen som gäller i svensk rätt. Principen framgår av 30 kap. 2 § RB där det slås fast att domen i ett brottmål endast får grundas på det som framkommit vid huvudförhandlingen. Detta innebär i förlängningen att det är av stor vikt att de uppgifter som lämnas till rätten vid en huvudförhandling ska vara riktiga. För att inte riskera att den tilltalade genom att påverka eller bli påverkad ändrar sina eller andra parter i

³³ Fitger, Sörbom, Eriksson, Hall, Palmkvist, Renfors, *Särtryck ur Rättegångsbalken*, s. 24:16a

³⁴ Prop. 1980/81:201 s. 41

³⁵ Prop. 1997/98:104 s. 33

målets utsagor, finns det möjlighet för rätten och åklagaren att belägga den misstänkte med restriktioner.

De restriktioner som åklagaren har rätt att ålägga den misstänkte med inskränker bland annat rätten att följa vad som händer i omvärlden, att inneha tidningar, att ta emot besök, att sända och ta emot försändelser med mera. I 6 kap. 2 § HL återfinns samtliga restriktioner som den misstänkte får åläggas med, och eftersom paragrafen är uttömmande står alla andra former av inskränkningar för den häktade i strid mot lagen.

Utgångspunkten för användning av restriktioner är att så få som möjligt av de frihetsberövade skall bli ålagda restriktioner, att restriktionen skall vara så lite ingripande som möjligt, samt att restriktionerna skall vara så kort tid som möjligt.³⁶ Av 1 kap. 6 § 2 st. HL framgår det även att restriktioner i form av kontroll- eller tvångsåtgärder endast får användas om det står i rimlig proportion till syftet med åtgärden, och att en mindre ingripande åtgärd skall användas om den är tillräcklig. Sedan förändringen i HL år 2010 är det möjligt för den häktade att överklaga åklagarens beslut om att tillämpa en viss typ av restriktioner, enligt 6 kap. 4 § HL. Det är således exempelvis möjligt att överklaga ett beslut om att den häktade inte får använda sig av elektronisk kommunikation, men inte möjligt att överklaga den praktiska användningen av restriktionen, så som att den häktade inte får ringa ett specifikt samtal.³⁷

Begreppet isolering

Det finns ingen definition i svensk lagstiftning av när en häktad eller intagen på grund av sina restriktioner skall anses som isolerad. I Åklagarmyndighetens utredning har de dock valt att använda den definitionen som FN ställt upp i en rapport från FN:s specialrapportör för tortyr, nämligen att isolering innebär ”en fysisk och social isolering av personer som är instängda i sina celler under 22-24 timmar per dygn”.³⁸ Om en person, som är instängd i sin cell, får träffa andra människor mer än två av dygnets 24 timmar så skall hen inte anses vara isolerad. Det spelar ingen roll vem det är den misstänkte träffar för att isoleringen skall anses bruten,

³⁶ Prop. 1997/98:104 s. 33

³⁷ Prop. 2009/10:135 s. 113

³⁸ Åklagarmyndigheten, *Häktningsstider och restriktioner*, s. 46

det kan vara andra intagna eller häktespersonal.³⁹ För att någon som sitter isolerad skall anses vara långvarigt isolerad skall isoleringen pågå under 15 dagar eller mer.⁴⁰

2.4 Efter häktningsbeslutet

Om rätten efter häktningsförhandlingen beslutar att den misstänkte inte skall häktas skall hen omedelbart sättas på fri fot. Om rätten å andra sidan beslutar att den misstänkte skall häktas gäller beslutet om häktning omedelbart. Det skall i häktningsbeslutet framgå dels för vilka brott den misstänkte har begärts häktad, och dels grunden för häktningen. Det är i beslutet tillräckligt att det framgår att det föreligger en eller flera särskilda häktningsgrunder, och något krav på skäl till att det gör det finns således ej. Ett beslut om häktning för en misstänkt som är närvarande vid häktningsförhandlingen innebär att den misstänkte omedelbart tas i förvar och förs till häktet. Om inte åtal redan har väckts måste det även, i enlighet med 24 kap. 18 § RB, framgå i beslutet när åtal förväntas väckas, och får inte bestämmas till längre tid än oundgängligen nödvändigt. Bestämmelsen är dock inte tillämplig vid häktning i den misstänktes frånvaro eller vid utredningshäktning.⁴¹

Omhäktning

Lagen föreskriver alltså inte någon tidsgräns för när åtal måste väckas mer än att det inte får bestämmas till längre än oundgängligen nödvändigt. Eftersom det, om inte åtal väcks, enligt 24 kap. 18 § 3 st. RB måste hållas en ny häktesförhandling senast inom två veckor brukar dock åtalstiden, av rent praktiska skäl, sättas ut till efter två veckor från den första häktesförhandlingen. Omhäktningsförhandlingen är till för att åter pröva häktningsfrågan och se om skäl för häktning kvarstår, samt se till att utredningen bedrivs så skyndsamt som möjligt för att minska onödigt frihetsberövande. Om tiden för utsatt åtal skulle vara otillräcklig kan dock rätten, vid begäran innan tidens utgång, medge tillstånd till förlängning av åtalstiden. HD har uttalat att ju längre den misstänkte suttit frihetsberövad, desto viktigare blir det för rätten att undersöka om utredningen bedrivs skyndsamt.⁴²

³⁹ Åklagarmyndigheten, *Häktningstider och restriktioner*, s. 46

⁴⁰ *Report of the Special Rapporteur of the Human Rights Council on Torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment*, A/66/268

⁴¹ Prop. 1986/87:112 s. 78, se även avsnitt 2.2.4.

⁴² NJA 1997 s. 368, där en rådmän i tingsrätten underlät att hålla omhäktningsförhandlingar för två misstänkta

I komplicerade mål är det vanligt att tiden innan åtal väcks överstiger två veckor, och omhåkningsförhandlingar kan komma att hållas många gånger med två veckors mellanrum. 24 kap. 18 § 3 st. RB föreskriver dock att om det med hänsyn till utredningen skulle vara uppenbart att förhandling inom två veckor skulle vara utan betydelse, får rätten bestämma att omhåkningsförhandlingen får hållas med längre tids mellanrum. Av förarbeten framgår det att en omhåkningsförhandling inte skulle tjäna något syfte, exempelvis vid grova våldsbrott där åtalet är beroende av teknisk undersökning.⁴³ Det finns även möjlighet för den häktade att begära att det skall hållas en ny förhandling i häktningsfrågan. Rätten får sedan ta ställning till om den misstänktes begäran om prövning skall bifallas eller ej.

Överklagande av häktningsbeslut

Det finns även en möjlighet att överklaga ett beslut om häktning, enligt 49 kap. 5 § 6p. RB. Detta gäller både under förundersökningen och när åtal redan har väckts. Om det är den misstänkte som överklagar beslutet är det ofta ett beslut om att häktning skall ske, och den misstänkte kan vid överklagandet yrka på att bli frisläppt eller att det skall beslutas om något annat, mindre ingripande tvångsmedel än häktning. Om det är åklagaren som väljer att överklaga ett häktningsbeslut är det ofta ett beslut om att den misstänkte inte ska häktas, eller ett beslut om något annan mindre ingripande tvångsmedel än häktning.⁴⁴

2.5 Alternativ till häktning

Rätten beslutar ibland vid häktningsförhandlingar att häktning är ett alltför ingripande tvångsmedel i fallet, i enlighet med proportionalitetsprincipen. Alternativt yrkar åklagaren på ett mindre ingripande tvångsmedel än häktning. De alternativ som finns till häktning återfinns i 25 kap. 1 § RB och utgörs av reseförbud och anmälningsskyldighet.

Tvångsmedlet reseförbud innebär ett förbud för den misstänkte att förflytta sig från en ort eller plats. Det är vanligt att reseförbudet kombineras med anmälningsskyldighet, vilket innebär att den misstänkte är skyldig att anmäla sig till polismyndigheten vid vissa utsatta tider. Om den misstänkte enbart har blivit belagd med anmälningsskyldighet utan reseförbud, kan den misstänkte röra sig fritt mellan tiderna då den misstänkte måste infinna sig på polismyndigheten. Anmälningsskyldighet är därför att anse som ett mindre ingripande tvångsmedel än reseförbud. Det vanligaste är att den misstänkte blir belagd med reseförbud

⁴³ Prop. 1986/87:112 s. 78

⁴⁴ Lindberg, *Straffprocessuella tvångsmedel*, s. 321

antingen med eller utan anmälningsskyldighet, och att endast bli belagd med anmälningsskyldighet är ovanligare.⁴⁵

3. Europakonventionen

Europakonventionen arbetades fram år 1950 av Europarådet som är ett mellanstatligt samarbetsorgan som är helt fristående från EU förutom att alla länder som är medlemmar i EU också är medlemmar i Europarådet. Europarådets konvention om de mänskliga rättigheterna utgör en rättighetskatalog över civila och politiska friheter och rättigheter och består av en grundkonvention med flera tilläggsprotokoll.⁴⁶ Konventionen togs ursprungligen fram i sviterna av andra världskriget för att uppnå en fastare enhet mellan Europarådets medlemsstater genom att vidmakthålla och utveckla de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Europakonventionen skyddar bland annat rätten till liv och frihet, yttrande- och religionsfrihet, rätten till en rättvis rättegång, och utgör ett unikt instrument för att skydda de mänskliga rättigheterna på grund av den effektiva kontrollen av konventionens efterlevnad.

För att se till att konventionen följs av de fördragsslutande staterna finns det ett internationellt övervakningssystem som utgörs av Europadomstolen som, efter inkomna klagomål från konventionsstater och enskilda, väljer om de vill ta upp klagomålen till prövning.⁴⁷ Om ett mål tas upp till prövning är det, enligt Europakonventionens artikel 41, upp till Europarådets ministerkommitté att övervaka att domarna verkställs av den berörda konventionsstaten.

Europadomstolens övervakningssystem av Europakonventionen är subsidiärt i förhållande till den nationella övervakningen.⁴⁸ Enligt Artikel 1 i Europakonventionen är det upp till varje konventionsstat att se till att staten lever upp till de fri- och rättigheter som konventionen stadgar. Hur konventionsstaterna väljer att se till att efterlevnad sker är upp till staterna. Det är dock av stor vikt att staterna på eget initiativ försöker anpassa sin nationella lagstiftning, eller tillämpningen av den, i enlighet med den praxis som Europadomstolen efter hand

⁴⁵ Fitger, Sörbom, Eriksson, Hall, Palmkvist & Renfors, *Särtryck ur Rättegångsbalken*, s 25:5

⁴⁶ Nilsson, Lundberg, *Europarätten – en introduktion till EU-rätten och de mänskliga rättigheterna*, s. 107

⁴⁷ Palm, Ericsson, *Att klaga till Europadomstolen*, s. 35

⁴⁸ Danelius, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, s. 41

levererar. De avgöranden som Europadomstolen kommer med är nämligen den största källan till uttolkning av Europakonventionen, eftersom det är genom domarna från Europadomstolen som konventionens innebörd finns att utläsa.⁴⁹

3.1 Europakonventionens ställning i svensk rätt

Sverige förklarade sig erkänna kommissionens behörighet att ta emot klagomål från enskilda samtidigt som Europakonventionen ratificerades, år 1953. Effekten av ratificeringen blev att konventionen inte direkt kunde tillämpas av svenska domstolar men att rätten försökte tolka de svenska bestämmelserna konformt med konventionen. Lösningen gav efterhand upphov till en del problem som grundades på att domstolarna var tvungna att tolka lagen i enlighet med Europakonventionen utan att direkt kunna hänvisa till den.⁵⁰ Efter att en utredning tillsatts inkorporerades Europakonventionen i svensk rätt år 1995 genom att *Lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna* trädde i kraft. I lagen slås fast att Europakonventionen med tilläggsprotokoll skall gälla som svensk lag.

För att ytterligare säkra konventionens ställning i Sverige gjordes även en grundlagsändring i samband med antagandet av den nya lagen. Nya 2 kap. 23 § RF (numera 2 kap. 19 § RF) antogs, där det föreskrivs att ingen lag eller föreskrift får meddelas i strid mot konventionen. Stadgandet tar alltså endast sikte på de lagar och föreskrifter som i framtiden skulle meddelas i Sverige, och behandlar således inte frågan om vilken ställning Europakonventionen får gentemot de redan meddelade lagarna och föreskrifterna, vilket väntades medföra en del problem.

I utredningen som tillsattes innan inkorporeringen av Europakonvention i svensk rätt menade HD att frågan skulle lösas genom att tillämpa olika principer. Genom att *lex posterior*-principen, som innebär att en nyare lag har företräde framför en äldre, tillämpades vid en eventuell krock mellan svensk lag och Europakonventionen, skulle Europakonventionen få företräde eftersom lagen är nyare.⁵¹ Genom att tillämpa *Lex specialis*-principen skulle dock den inhemska bestämmelsen vinna över Europakonventionens mer generella artiklar.⁵² Det är

⁴⁹ Jacobs, White, *European Convention on Human Rights*, s. 14

⁵⁰ Danelius, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, s. 42 ff.

⁵¹ Ds 1993:90 s. 238 ff.

⁵² Danelius, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, s. 38

fortfarande oklart hur domstolarna skall hantera problemet, men utvecklingen ser ut att gå mot att de svenska domstolarna på eget initiativ alltmer försöker ha Europakonventionen i åtanke när de dömer, för att inte riskera att bli fällda i Europadomstolen.⁵³ Oavsett hur det går till har alltså Sverige en skyldighet att inte meddela vare sig lagar, föreskrifter, domar eller beslut som strider mot Europakonventionen eller mot de domar Europadomstolen avkunnar.⁵⁴

3.2 Europakonventionens tillämpliga artiklar

De artiklar i Europakonventionen som det fokuseras på i uppsatsen är artikel 3, 5, 6, 8 och 14 eftersom det är de som framförallt berör häktning och restriktioner. Artikel 3 handlar om friheten från tortyr och omänsklig förnedrande behandling, artikel 5 om rätten till personlig frihet, artikel 6 om rätten till en rättvis rättegång, artikel 8 om rätten till respekt för privat- och familjeliv och artikel 14 stadgar ett diskrimineringsförbud.

3.2.1 Artikel 3 mot tortyr eller omänsklig eller förnedrande behandling

Artikel 3 i konventionen stadgar ett förbud mot tortyr eller omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. Artikeln kompletterar bestämmelsen i 2 kap. 5 § RF som förbjuder tortyr och kroppsstraff. Vad omänsklig eller förnedrande behandling i artikelns mening innebär finns inte definierat någonstans, men Europadomstolen har genom uttolkning av artikeln slagit fast att det för att det skall vara fråga om omänsklig eller förnedrande behandling måste röra sig om en ”betydande hårdhet eller hänsynslöshet”. Innebörden av detta är att de båda begreppen skall tolkas restriktivt.⁵⁵ Det saknas även en definition av vad tortyr innebär, men angående detta begrepp finns det ledning att hämta ur FN:s tortyrkonvention, där begreppet tortyr definieras utförligt: *”tortyr är varje handling, genom vilken allvarlig smärta eller svårt lidande, fysiskt eller psykiskt, medvetet tillfogas någon, antingen för sådana syften som att erhålla information eller en bekännelse, att straffa, att hota eller tvinga någon också av något annat skäl, som har diskriminering som grund, under förutsättning att smärtan eller lidandet åsamkas eller anstiftas av en offentlig tjänsteman eller annan företrädare för det allmänna”*⁵⁶ Eftersom det inte finns något undantag till förbudet i

⁵³ Se t.ex. NJA 2005 s. 805

⁵⁴ Se t.ex. NJA 2013 s. 746

⁵⁵ Danelius, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, s. 78

⁵⁶ United Nations, *Convention against Torture and other Inhuman or Degrading treatment or Punishment*, Article 1

Europakonventionens artikel 15.2 är förbudet i artikel 3 ett generellt förbud från vilket inga avsteg får ske inte ens under extraordinära förhållanden.

3.2.2 Artikel 5 om rätten till personlig frihet

Eftersom uppsatsens fokus ligger på frihetsberövande genom häktning kommer framställningen av artikel 5 fokusera på 5.1 c) och 5.3 som behandlar situationen när någon är frihetsberövad i väntan på att få ställas inför en domstol på grund av misstanke om brott. De typer av frihetsberövande som är tillåtna enligt Europakonventionen är uppräknade i 5.1 och eftersom artikeln är uttömmande är ingen annan form av frihetsberövande lagligt än de som är uppräknade. Enligt 5.1 c) är ett frihetsberövande tillåtet när *”någon är lagligen arresterad eller på annat sätt berövad friheten för att ställas inför behörig myndighet såsom skäligen misstänkt för att ha begått ett brott, eller när det skäligen anses nödvändigt att hindra honom från att begå brott eller att undkomma efter att ha gjort detta”*. Bestämmelsen utvecklas sedan i 5.3 där det föreskrivs att *”var och en som är arresterad eller på annat sätt berövad friheten i enlighet med vad som sagts under punkt 5.1 c) skall utan dröjsmål ställas inför domare eller annan ämbetsman, som enligt lag får fullgöra dömande uppgifter, och skall vara berättigad till rättegång inom skäligen tid eller till frigivning i avvaktan på rättegång. För frigivning får krävas att garantier ställs för att den som frigives inställer sig till rättegången.”*

Det är även föreskrivet i artikeln att frihetsberövandet måste vara lagligt för att vara tillåtet, detta innebär dels att frihetsberövandet måste vara förenligt med nationell lag, samt dels att reglerna om frihetsberövandet måste ha beslutats i den ordning som lagen föreskriver.⁵⁷

Artikeln stadgar en rätt till frihet och personlig säkerhet, men begreppet personlig säkerhet anses inte ha någon självständig betydelse. Ett frihetsberövande i enlighet med artikeln måste även vara så tydligt enligt lagen att det är förutsebart för den enskilde, och får exempelvis inte enbart vara baserad på sedvanerätt.⁵⁸

3.2.3 Artikel 6 om rätten till en rättvis rättegång

Artikel 6 stadgar att var och envars civila rättigheter eller skyldigheter prövas eller som anklagas för ett brott, är berättigade en rättvis och offentlig förhandling inom skäligen tid och inför en oavhängig och opartisk domstol, som upprättats enligt lag. Artikeln ställer även krav

⁵⁷ Harris, O'Boyle & Warbrick, *Law of the European Convention on Human Rights*, s. 150

⁵⁸ HL v. The United Kingdom (45508/99)

på hur domen skall avkunnas och när pressen får stängas ute från förhandlingarna med mera. Av intresse för den här uppsatsen är framförallt oskyldighetspresumtionen som stadgas i 6.2, samt 6.3 b), eftersom de här punkterna framförallt berör häktades rättigheter och skyldigheter. I 6.2 föreskrivs att *”var och en som blivit anklagad för brott skall betraktas som oskyldig till dess hans skuld lagligen fastställts”*, och skyddar genom sin utformning häktade personer eftersom den skyddar människor som är misstänkta för ett brott utan att ha blivit dömda. Presumtionen är en viktig straffprocessuell princip som anses vara en hörnsten i rätten till en rättvis rättegång och även en nödvändighet i demokratiska samhällen.⁵⁹

I 6.3 b) föreskrivs det att *”var och en som blivit anklagad för brott har rätt till att få tillräcklig tid och möjlighet att förbereda sitt försvar”*, vilket är av intresse eftersom punkten i artikeln ger en rätt för den misstänkte att samråda med sin advokat i enskildhet,⁶⁰ en rätt som potentiellt skulle kunna inskränkas vid åläggande av inskränkande restriktioner.

3.2.4 Artikel 8 om rätten till privatliv

Konventionens åttonde artikel stadgar en rätt till respekt för personers privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens. Artikeln förbjuder även offentlig myndighet att inskränka åtnjutande av den rättigheten, annat än med stöd i lag till skydd för den allmänna säkerheten och till förebyggande av bland annat brott. Det är av stor vikt att artikeln läses ihop med artikel 5, där de tillåtna formerna av frihetsberövande räknas upp. Hade inte detta gjorts hade ett frihetsberövande i enlighet med artikel 5 potentiellt kunnat strida mot artikel 8, vilket det inte gör eftersom konventionens artiklar skall läsas tillsammans.⁶¹ Det intressanta för den här uppsatsen blir således istället att undersöka huruvida Sveriges restriktionstillämpning potentiellt skulle kunna strida mot artikel 8.

3.2.5 Artikel 14 om diskrimineringsförbudet

Artikel 14 föreskriver att *”åtnjutandet av de fri- och rättigheter som anges i denna konvention skall säkerställas utan någon åtskillnad såsom på grund av kön, ras hudfärg, språk, religion, politisk eller annan åskådning, nationellt eller socialt ursprung, tillhörighet till nationell minoritet, förmögenhet, börd eller ställning i övrigt”*. Artikeln som ger uttryck för den i

⁵⁹ Nowak, *Oskyldighetspresumtionen*, s. 27

⁶⁰ Palm E, Ericsson M, *Att klaga till Europadomstolen*, s. 53

⁶¹ Harris, O’Boyle & Warbrick, *Law of the European Convention on Human Rights*, s. 15 samt *Stec v. UK* (65731/01; 65900/01)

konventionen centrala principen om att ”lika fall skall behandlas lika”, stadgar inte ett generellt förbud mot diskriminering utan ett förbud mot diskriminering gällande de rättigheter och skyldigheter som Europakonventionen med tilläggsprotokoll ger.⁶² I

Europakonventionens tolfte tilläggsprotokoll finns dock ett generellt diskrimineringsförbud stadgat, men protokollet har ännu inte ratificerats av Sverige varför det ej är tillämpligt.⁶³ Det som i uppsatsen är av relevans i fråga om artikel 14 är huruvida bestämmelsen om häktning för brott oavsett brottets beskaffenhet i 24 kap. 2 § RB på grund av att den misstänkte saknar hemvist i Sverige, kan anses bryta mot artikeln.

4. Kritiken mot det svenska häktningsinstitutet

För att få en övergripande förståelse för de problem som finns med det svenska häktningsinstitutet kommer nedan den kritik som riktats mot Sverige, samt de internationellrättsliga mekanismerna bakom den, att översiktligt presenteras. Det är viktigt att känna till kritiken för att enklare kunna förstå de bakomliggande orsakerna till uppsatsens ämne, det vill säga varför en jämförelse mellan RB:s häktningsregler, HL:s restriktionsregler och Europakonventionens motsvarande artiklar är påkallad.

4.1 Europarådets & FN:s tortyrkonventioner

Trots att artikel 5 i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna stadgar ett förbud mot tortyr och annan grym eller omänsklig behandling, finns det också en särskild konvention mot tortyr framtagen av FN.⁶⁴ Konventionen trädde i kraft år 1987 och dess efterlevnad övervakas av kommittén CAT och underkommittén SPT. Genom ett tilläggsprotokoll ges kommittéerna en rätt att göra oanmälda besök i häkten, fängelser och arrester i de staterna som har ratificerat konventionen och tilläggsprotokollet och där granska om staterna lever upp till konventionen eller ej.⁶⁵ Sverige ratificerade tilläggsprotokollet år 2005 och gav genom det

⁶² Danelius, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, s. 517

⁶³ Ibid. s. 549

⁶⁴ *Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, CAT

⁶⁵ OPCAT, *Optional Protocol to the Convention against Torture*

SPT rätten att göra oanmälda besök.⁶⁶ FN har också en specialrapportör som granskar tortyrfrågor generellt för alla stater, även för de stater som inte har ratificerat konventionen.

Sverige ratificerade även år 1989 Europarådets tortyrkonvention ”*Den europeiska konventionen för förhindrande av tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling*”. På samma sätt som FN:s tortyrkonvention ger Europarådets tortyrkonvention en rätt för den övervakande kommittén, i detta fall CPT, att göra besök i häkten, arrester och fängelser för att kontrollera efterlevnaden av konventionen. Efter att ett sådant besök har gjorts upprättas en rapport av kommittén, där det framgår vad som framkommit av besöket och förslag eller rekommendationer på vad som skulle kunna förbättras. CPT utfärdar även utöver detta en gång per år en så kallad ”annual general report” där olika sakfrågor diskuteras.⁶⁷ De båda kommittéerna har dock ingen rättskipande funktion, och det hör således inte till deras uppgifter att granska huruvida fördragsstaterna har kränkt Europakonventionen.⁶⁸

4.2 Kommittéernas besök i Sverige

FN:s kommitté SPT besökte Sverige för första gången år 2008, där besöket mynnade ut i en rapport med rekommendationer till Sverige.⁶⁹ SPT ansåg att Sverige i alltför hög utsträckning ålade de häktade med strikta restriktioner, vilket resulterade i att en stor del av de häktade satt isolerade under väldigt långa perioder, något SPT menade innebar en risk för skadliga effekter på de häktades välmående. I rapporten menar SPT att restriktionsanvändning ibland är ett nödvändigt ont men att Sverige på ett alltför rutinartat sätt beslöt att ålägga de häktade med restriktioner. De betonade vikten av att restriktionerna dels skulle motiveras av de specifika och lagstadgade omständigheterna i fallet och dels skulle vara proportionerliga och individualiserade till det enskilda fallet.⁷⁰ Vidare noterade SPT att det kunde vara slumpen som avgjorde huruvida de häktade meddelades lättnader i sina restriktioner, bland annat genom spontana initiativ från häktespersonalen. Kommittén pekade också på att de svenska

⁶⁶ Prop. 2004/05:107

⁶⁷ Åklagarmyndigheten, *Häktningstider och restriktioner*, s. 11

⁶⁸ Prop. 1997/1998:104 s.

⁶⁹ *Report on the visit of the Subcommittee on Preventing of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment to Sweden*, CAT/OP/5/SWE/R/1

⁷⁰ Prop. 2009/10:135 s. 113

häktningstiderna överlag borde förkortas, och att personer misstänkta för brott för lätt blir häktade.⁷¹

Sammanfattningsvis ansåg de att vara under en alltför lång tid belagd med restriktioner, nästintill helt isolerad, i ett svenskt häkte kan jämföras med omänsklig och förnedrande behandling. De rekommenderade Sverige att vidta flera åtgärder kring sin restriktionstillämpning, bland annat menade de att grunderna för varje enskild restriktion bör tas in i lagen. Åklagarna skulle även påminnas om att de endast skall begära tillstånd för att ålägga den misstänkte med restriktioner när det var absolut nödvändigt för utredningen av det påstådda brottet, samt när de begärde tillstånd för restriktioner också tänka på att definiera restriktionerna och ange grunderna för varför de är nödvändiga. SPT uppmanade även domarna att istället för att lämna ett generellt tillstånd för restriktioner, bedöma restriktionernas nödvändighet och grund var för sig.

En annan rekommendation var att de ansvariga i större utsträckning skulle se över möjligheterna för de häktade att få umgås med en mindre skara av de andra häktade. Vid omhäkningsförhandlingarna var fjortonde dag, då domstolen prövar om det fortfarande finns grund för häktning, rekommenderade SPT att domstolen även skulle pröva frågan om det fortfarande fanns ett behov av restriktioner.⁷² Vid FN:s tortyrkommittés senaste besök 2014 släpptes en rapport där kommittén påpekade att vissa förbättringar hade skett, men att problemet med de långa häktningstiderna och restriktionerna fanns kvar.⁷³

Europarådets kommitté CPT har med jämna mellanrum besökt Sverige, fler gånger än SPT, där det första besöket skedde redan år 1991. De kom sedan tillbaka år 1993, 1999, 2003, 2009 och senaste besöket skedde så sent som i maj 2015. Samtliga besök har på samma sätt som SPT:s besök mynnat ut i omfattande rapporter med avslutande rekommendationer till Sverige angående vilka åtgärder de bör vidta för att leva upp till konventionen. I skrivande stund har dock rapporten från 2015 års besök inte släppts.

⁷¹ *Report on the visit of the Subcommittee on Preventing of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment to Sweden, CAT/OP/5/SWE/R/1*

⁷² Åklagarmyndigheten, *Häktningstider och restriktioner*, s. 24 ff.

⁷³ *Concluding observations on the sixth and seventh reports of Sweden, CAT/C/SWE/CO/6-7*

Redan vid besöket år 1991 pekade CPT på att Sverige skulle fästa större vikt vid proportionalitetsprincipens betydelse vid åläggande av restriktioner för de häktade. Detta innebar att en noggrannare avvägning borde ske mellan när åläggande av restriktioner var nödvändigt med hänsyn till utredningen, och det ingrepp åläggande av restriktioner innebar för den frihetsberövande.⁷⁴

Alla rapporter kommande år har även just problemet med den höga restriktionstillämpningen i kombination med de långa häktningstiderna som utgångspunkt, och vilka skadliga effekter den långvariga isoleringen kan antas få för de häktade. I den senaste tillgängliga rapporten från 2009 konstaterar CPT att inga större förändringar har skett sedan besöket 2003 och den kritik man då kom med. Det man år 2003 påpekade var att den då relativt nya skyldigheten,⁷⁵ att ange de omständigheter som restriktionstillämpningen och häktningen grundades på, i praktiken blev tandlös eftersom man fann att åklagaren endast angav skälen muntligen och ej i häktningsframställan och i begäran om restriktioner. Åklagaren uppfyllde alltså inte det krav som fanns på hen att skriftligen upplysa den häktade om skälen för de restriktioner hen beslutat om.⁷⁶

Anledningen till att man från CPT:s sida krävde att åklagaren skulle motivera skälen för de beslutade restriktionerna var att man ville säkerställa att restriktioner enbart användes när åklagaren kunde visa för domstolen att restriktioner var nödvändiga i det specifika fallet med hänsyn till risken för att den misstänkte skulle påverka utredningen. CPT ansåg att detta var viktigt eftersom långa perioder i isolering innebar negativa konsekvenser för de häktades psykiska och fysiska hälsa. Kommittén pekade i sin rapport på att en längre tid av isolering kan leda till bland annat minnesrubbnings, koncentrationssvårigheter, störningar i kommunikationsförmågan, depression och självskadebeteende. Då Sverige hade en väldigt hög andel häktade belagda med restriktioner ville man genom detta säkerställa att det bara tillämpades undantagsvis och ej av slentrian.⁷⁷ Vid besöket konstaterade CPT att 46 procent av de som satt häktade på Häktet i Göteborg var ålagda restriktioner och att även 46 % av de

⁷⁴ SOU 2006:17 s. 115

⁷⁵ 24 kap. 14 § RB ändrades genom SFS 1998:601 till att innehålla ett krav på att åklagare skall ange vilka specifika omständigheter man grundar restriktionstillämpningen på

⁷⁶ *Report to the Swedish Government on the Visit to Sweden carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment*, CPT/Inf (2004)

⁷⁷ Prop. 2009/10:135 s. 113

som satt häktade i Häktet i Gävle var ålagda restriktioner. Det påpekades också att bristen på skriftliga skäl för häktningen och restriktionerna gjorde det svårt att angripa och överklaga ett sådant beslut. I övrigt förklarade CPT att man ställde sig bakom SPT:s kritik från deras besök 2008.⁷⁸

4.3 Tillsatta utredningar för förändring

På grund av den kritik som riktats mot Sverige gällande häktningstider och restriktionstillämpning tillsatte regeringen i juli 2015 tre olika utredningar för att förbättra situationen. En av utredningarna skall ha som syfte att se över vad som kan göras för att motverka isolering av häktade och minska antalet personer som sitter häktade, och skall redovisas i augusti 2016.⁷⁹ Brottsförebyggande rådet har även fått i uppdrag att undersöka hur situationen i häktet ser ut för de häktade, för att få ökad kunskap om hur användningen av restriktioner påverkar de häktade, något som skall redovisas i januari 2017.⁸⁰ Slutligen har Statskontoret fått i uppdrag att utreda huruvida de forensiska undersökningarna går att effektivisera för att förkorta utrednings- och därmed häktningstiderna, vilket skall redovisas i februari 2016.⁸¹

5. Analys av förenligheten mellan regelverken

Efter att översiktligt ha gått igenom RB:s häktningsregler, HL:s restriktionsregler, de relevanta artiklarna ur Europakonventionen, samt problemen och kritiken som det svenska häktningsinstitutet fått utstå under många år presenteras nedan analysen av tillämpningen av RB:s häktningsreglerings och HL:s restriktionsreglerings förenlighet med Europakonventionen.

⁷⁸ *Report to the Swedish Government on the visit to Sweden carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, (CPT/Inf (2009)*

⁷⁹ Dir. 2015:80

⁸⁰ Regeringen, *Uppdrag till Brottsförebyggande rådet att genomföra en kartläggning av situationen i häkte*

⁸¹ Regeringen, *Uppdrag till Statskontoret att granska hanteringen av forensiska undersökningar i ärenden med häktade personer*

5.1 Grunderna för häktning

Eftersom en stor del av den kritik som Sverige tagit emot handlar om att människor misstänkta för att ha begått brott sitter häktade under lång tid, samt att många misstänkta för brott lätt hamnar i häkte i Sverige, kommer först och främst de grunderna för häktning som finns i RB att analyseras. Analysen är påkallad eftersom kommittéernas kritik insinuerar att det är för lätt att hamna i häkte i Sverige, och RB:s grunder för häktning kommer därför att ställas mot Europakonventionen och det som Europadomstolen har uttalat på området.

5.1.1 De särskilda häktningsgrunderna

Enligt artikel 5.1 c) är en förutsättning för att någon skall kunna häktas att det antingen föreligger skäligen brottsmisstanke, flykttfara eller kollusionsfara. I Sverige krävs det enligt huvudregeln i 24 kap. 1 § RB dels att någon är på sannolika skäl misstänkt för ett brott, och dels att antingen en eller flera av de särskilda häktningsgrunderna kollusionsfara, recidivfara eller flykttfara föreligger. Enligt ordalydelsen i Europakonventionen verkar det således som att det endast skulle vara tillräckligt för att kunna frihetsberöva någon genom att häktning, med att bara en av de tre nämnda förutsättningarna skulle vara uppfyllda, eftersom de är sidoställda varandra. I förarbeten till Europakonventionen har man till och med öppnat upp för en möjlighet att frihetsberöva någon enbart på grund av recidivfara, det vill säga att gripa någon enbart på grund av en misstanke om att personen *kommer* att begå brott.⁸² Däremot har Europadomstolen tolkat bestämmelsen på ett annat sätt, bland annat i *Ječius mot Litauen*,⁸³ där en person satt häktad på grund av en misstanke om att han skulle komma att begå ett brott. Domstolen slog fast att trots att de litauiska myndigheterna ansåg att de hade tillräckliga skäl att misstänka att den häktade personen skulle begå ett brott, är det ej förenligt med Europakonventionen att häkta någon för ett brott som ännu inte begåtts.

I de allra flesta rättsordningar, precis som Sveriges, krävs det dock både en misstanke om att ett brott har begåtts och utöver det ett särskilt häktningsskäl såsom flykttfara, recidivfara eller kollusionsfara. RB:s reglering skulle i sådana fall ställa betydligt högre krav för när någon skall frihetsberövas genom häktning än vad Europakonventionen gör. Europadomstolens uttolkning av artikeln har dock på senare tid visat sig innebära att artikeln i fråga om

⁸² Van Dijk, Van Hoof, *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, s. 355

⁸³ *Ječius v. Litauen* (34578/97)

sidoställandet av häktningsgrunderna inte skall läsas bokstavligt. Domstolen har vid flertalet tillfällen fastställt att det skall föreligga en skälig misstanke om brott för att häktning skall kunna ske, samt att enbart en misstanke om brott kan vara häktningsgrundande, men inte efter en längre tid då det utöver brottsmisstanke krävs mer. I bland annat *Letellier mot Frankrike*⁸⁴ föreskriver Europadomstolen att det i vissa fall, vid brott som är särskilt allvarliga till sin art och har utgjort ett hot mot allmän ordning, är tillåtet att häkta någon enbart på grund av misstanke om att brott begåtts. En annan förutsättning för att häktning skall kunna ske i enlighet med Europakonventionen är att förfarandet är tillåtet enligt nationell lag, varför de flesta rättsordningar inte skulle tillåta enbart brottsmisstanke som häktningsgrund även fast Europakonventionen ger grönt ljus för det under vissa omständigheter.⁸⁵

Bestämmelserna skiljer sig också åt på så vis att kollusionsfara som särskild häktningsgrund finns med i RB:s bestämmelse, men saknas i Europakonventionen. Att det på grund av detta skulle vara oförenligt med Europakonventionen att häkta någon i Sverige på grund av brottsmisstanke och kollusionsfara har dock visat sig inte stämma då Europadomstolen i flera domar har erkänt kollusionsfara, risk för att förstöra bevismaterial och risk för att påverka vittnen som en särskild grund för fortsatt häktning.⁸⁶

Sammanfattningsvis kan konstateras att reglerna, trots den synliga skillnaden mellan formuleringen av artikeln och formuleringen av huvudregeln i 24 kap. 1 § RB i fråga om häktningsgrunder, inte kan anses vara oförenliga. Europadomstolen har erkänt kollusionsfara som häktningsgrund, samt konstaterat att det måste finnas en brottsmisstanke för att häktning skall kunna ske enligt artikel 5.1 c), vilket RB:s huvudregel för häktning ställer upp.

5.1.2 Misstankegraden

Enligt RB gäller som bekant ett krav på att någon skall vara på sannolika skäl misstänkt för ett brott som kan ge fängelse i minst ett år i kombination med någon av de särskilda häktningsgrunderna för att häktning skall kunna ske enligt huvudregeln i 24 kap. 1 § RB. I motsvarande formulering i Europakonventionen, artikel 5.1 c) är det tillräckligt att någon är skäligen misstänkt för ett brott i kombination med att någon av de särskilda

⁸⁴ *Letellier v. France* (12369/86)

⁸⁵ Danelius, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, s. 123

⁸⁶ Van Dijk, Van Hoof, *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, s. 356

häktningsgrunderna flykttfara och recidivfara föreligger. Kravet på misstankegraden skiljer sig alltså, där RB enligt bestämmelsens ordalydelse kräver en strängare grad av misstanke än vad som uppställs i konventionen. Europadomstolen har uttalat i bland annat *De Jong, Baljet & Van den Brink mot Nederländerna*⁸⁷ att det för att en misstanke skall vara skälig måste finnas information och fakta som gör att det för en objektiv observatör framstår som att det är den misstänkte som har begått brottet. Skäligheten i misstankegraden skall således enbart baseras på de omständigheter som framkommit i det specifika fallet. Samma resonemang kring misstankegraden finns att finna i förarbeten till 24 kap. 1 § RB,⁸⁸ som också slår fast att de specifika omständigheterna i fallet skall vara tillräckliga för att misstankarna vid en objektiv bedömning skall framstå som befogade.

Att det är de specifika omständigheterna i fallet som är avgörande i bedömningen för om det föreligger en skälig misstanke enligt med 5.1 c) har Europadomstolen också slagit fast i *Fox, Campbell och Hartley mot Storbritannien*.⁸⁹ Vidare har Europadomstolen uttalat i fråga om skälig misstanke i Europakonventionens mening i fallet *Gusinskiy mot Ryssland*⁹⁰ att misstankegraden inte kräver tillräckliga bevis för att väcka åtal mot den misstänkte, eller att det i slutändan de facto väcks åtal mot den misstänkte trots att det skall vara syftet med häktningen. I NJA 1995 s. 3 har HD slagit fast att sannolika skäl för misstanke om brott kan föreligga även när det råder osäkerhet i fråga om händelseförloppet och den misstänktes roll i händelseförloppet, vilket skulle kunna innebära att en misstanke på sannolika skäl inte skiljer sig väsentligen från en skälig misstanke i Europakonventionens mening.

Europakonventionen ställer heller inget krav på vilken typ av brott det skall vara fråga om för att häktning skall kunna ske, där RB:s reglering således skyddar den personliga friheten bättre genom att ha ett minimikrav på brottets straffskala. Enligt 24 kap. 3 § RB kan även den som endast är skäligen misstänkt för ett brott häktas om det är av synnerlig vikt att den misstänkte tas i förvar. Eftersom det av artikel 5.1 c) är tillåtet att häkta någon på grund av en skälig misstanke, strider inte häktningsgrunden mot Europakonventionen, utan ställer utöver den skäliga misstanken ett krav på att det skall vara av synnerligt vikt att den misstänkte tas om hand. Sammantaget visar utformningen av huvudreglerna i RB:s och Europakonventionens

⁸⁷ *De Jong, Baljet & Van Den Brink v. The Netherlands* (8805/79; 8806/79; 924/81)

⁸⁸ SOU 1938:44 s.298

⁸⁹ *Fox, Campbell & Hartley v. The United Kingdom* (12244/86; 12245/86; 12383/86)

⁹⁰ *Gusinskiy v. Russia* (70276/01)

reglering att RB, i det här avseendet, ställer högre krav för när det skall vara tillåtet att frihetsberöva någon genom häktning än vad artikel 5 i Europakonventionen gör.

5.1.3 Presumtion för häktning vid allvarligare brott

Det saknas i konventionen en motsvarighet till regeln i 24 kap. 1 § 2 st. RB som föreskriver att det skall föreligga en presumtion för att häktning skall ske vid misstanke om brott som ger fängelse i lägst två år. Artikel 5 föreskriver som bekant ett krav på att det utöver brottsmisstanken skall finnas flyktfara eller recidivfara för att häktning skall kunna få ske, och ingen annanstans i konventionen ges det utrymme för en presumtion för häktning vid allvarligare brott. Frågan om regeln är oförenlig med konventionen har varit uppe till diskussion vid ett flertal tillfällen, bland annat i 1983 års häktningsutredning där de sakkunniga ansåg att det trots en potentiell oförenlighet med Europakonventionen, var nödvändigt med en regel där häktning presumerades. De anledningar som anförs för regelns nödvändighet är dels att det skulle verka stötande för allmänheten om någon som är misstänkt för ett mycket allvarligt brott går runt på fri fot, dels att människor skulle bli avskräckta att begå allvarliga brott när de ser att häktning sker oavsett om det saknas flyktfara och recidivfara, så kallad allmänprevention. Slutligen menar de sakkunniga att regeln skyddar en person som är misstänkt för ett allvarligt brott, eftersom det kan finnas en hotbild från allmänheten mot den misstänkte.⁹¹

Enligt Europarådets ministerkommittés rekommendationer kring häktning, som inte är en del av konventionen men som är att anse som en utvidgning av konventionens principer om häktning,⁹² skall medlemsstaterna ”basera sina beslut om häktning på de fakta och omständigheter som föreligger i det specifika fallet, och häktning skall bara ske när det är nödvändigt, när inga andra medel står till buds”.⁹³ I tidigare rekommendationer som har ersatts av rekommendationen från 2006 föreskrevs ett uttryckligt förbud mot obligatorisk häktning ”*remand in custody should never be compulsory*”.⁹⁴ Förbudet har dock ersatts av den mer generella formuleringen i 2006 års rekommendation, vilket skulle kunna tolkas som om

⁹¹ SOU 1985:27 s. 140

⁹² Ibid.

⁹³ *Recommendation Rec (2006) 13 of the Committee of Ministers to Member States on use of Remand in Custody*

⁹⁴ *Recommendation Rec (65) 11 of the Committee of Ministers to Member States on use of Remand in Custody*

att det numera skulle vara tillåtet för medlemsstaterna att ha en regel om obligatorisk häktning.

I fallet *Rokhlina mot Ryssland* satt en rysk kvinna häktad i över ett år på grund av en misstanke om mord. Häktningsskäl utgjordes enbart av misstanken om det grova brottet, och det ankom i ett sådant fall enligt den ryska regleringen på den misstänkte att påvisa att det saknades risk för att hon skulle försvåra utredningen, begå nya brott eller fly.

Europadomstolen uttalade i fallet att en skälig misstanke om brott enligt 5.3 endast kan vara tillräcklig som häktningsskäl i början av häktningstiden, men att det efter hand måste finnas andra häktningsskäl för att den misstänkte skall kunna fortsätta vara frihetsberövad.

Vidare menade de att obligatorisk häktning på grund av en viss typ av brott inte är förenlig med ett frihetsberövande enligt konventionens artikel 5.3, och att bevisbördan för att det föreligger häktningsskäl alltid måste åvila staten. De menade även att hela konventionens femte artikel bygger på principen om att ett frihetsberövande är en exceptionellt ingripande åtgärd som är tillåten enbart i särskilda fall, och att bevisbördan vilar på den misstänkte inte är förenliga med artikeln. Europadomstolen ansåg därför att artikel 5.3 hade kränkts i detta fall.⁹⁵

Den ryska häktningsregeln som Europadomstolen fällde hade följaktligen, precis som 24 kap. 1 § 2 st. RB en omvänd bevisbörda för att de särskilda häktningsskälen föreligger vid grovre brott. Hur Europadomstolen hade ställt sig till 24 kap. 1 § 2 st. RB är således av stort intresse. År 1987 skrev departementschefen i förarbeten angående regelns förenlighet med Europakonventionen att en presumtionsregel av svensk modell inte kan likställas med en regel om obligatorisk häktning.⁹⁶ Vid tiden för uttalandet i förarbetet hade dock inte Europadomstolen dömt i målet *Rokhlina mot Ryssland*, och inte heller var Europakonventionen inkorporerad så att den utgjorde svensk lag. Över lag har uttalanden i förarbeten till regeln pekat åt att bestämmelsen inte skulle strida mot Europakonventionen.⁹⁷ Ett undantag till detta är dock ett särskilt yttrande från Peter Nobel som är skiljaktigt och menar att regeln är onödig och potentiellt skulle strida mot Europakonventionen och därmed bör tas bort.⁹⁸

⁹⁵ SvJT 2005 s. 937 och *Rokhlina v. Russia* (54071/00)

⁹⁶ Prop. 1986/87:112 s. 34

⁹⁷ Se både Prop. 1986/87:112 s. 34 och SOU 1985:27 s. 140

⁹⁸ SOU 1985:27 s. 203

RB:s regel föreskriver att häktning vid grövre brott endast ska ske om det inte är uppenbart att skäl till häktning saknas. Formuleringen har gjort att regeln har ansetts ha en ”semiobligatorisk” karaktär,⁹⁹ vilket skulle innebära att den inte utgör en sådan obligatorisk regel som Europadomstolen har fällt. Kravet för när det är uppenbart att skäl till häktning saknas har dock genomgående visat sig vara relativt högt ställt. Exempel på när det skall vara uppenbart att skäl till häktning saknas är när den misstänkte är svårt sjuk eller när den misstänkte är intagen på kriminalvårdsanstalt.¹⁰⁰ I ett fall där en person var misstänkt för våldtäkt, och begärdes häktad på grund av 24 kap. 1 § 2 st. RB försökte den misstänkte bryta presumptionen genom att hävda att det var uppenbart att skäl till häktning saknades eftersom han levde under socialt ordnade förhållanden och tidigare var ostraffad, vilket HD inte godtog.¹⁰¹

Sammantaget är det inte svårt att argumentera för att en regel som föreskriver att häktning *ska* ske vid brott som inte är föreskrivet lindrigare straff än två års fängelse, rimmar illa med Europadomstolens praxis i frågan, och därmed skulle kunna komma att fällas i ett eventuellt mål i Europadomstolen.

5.1.4 Häktning oberoende av brottets beskaffenhet

Bestämmelsen 24 kap. 2 § RB föreskriver som det redogjorts för ovan att häktning får ske oberoende av brottets beskaffenhet om den misstänkte antingen vägrar uppge sitt namn och sin hemvist eller om det kan antas att hen talar osanning om det, eller att den misstänkte saknar hemvist i Sverige och det finns risk för att hen, genom att bege sig från landet, undandrar sig lagföring eller straff. Regeln gör således skillnad på människor som är bosatta i Sverige och människor som inte är bosatta i Sverige, och en undersökning av hur regeln står sig mot Europakonventionens 14:e artikel som stadgar ett diskrimineringsförbud är således påkallad.

Det är viktigt att påpeka att Europadomstolen har kommit fram till att det inte nödvändigtvis måste föreligga ett brott mot någon annan artikel i konventionen för att artikel 14 skall kunna

⁹⁹ Bring, Diesen, *Förundersökning*, s. 355

¹⁰⁰ Prop. 1986/87:112 s. 34 och NJA 1979 s. 425

¹⁰¹ NJA 1985 s. 868

aktualiseras,¹⁰² det nödvändiga är att skillnaden berör någon av de rättigheter som konventionen stadgar.¹⁰³ För att skillnaden i 24 kap. 2 § RB skall kunna anses utgöra ett brott mot artikel 14, krävs det alltså inte att bestämmelsen samtidigt utgör ett brott mot reglerna om frihetsberövande i artikel 5.

Artikel 14

Artikel 14, som inte stadgar ett generellt förbud mot diskriminering, kräver att den potentiellt diskriminerande handlingen faller inom någon av de uppräknade grunderna för diskriminering. I 24 kap. 2 § p. 2 RB, där skillnad görs mellan människor som saknar hemvist i Sverige och människor som har fast hemvist i Sverige, är det artikelns diskrimineringsgrund nationalitet som bör ställas mot 24 kap. 2 § RB, eftersom nationalitetsbegreppet även innefattar bosättning enligt Europadomstolens praxis.¹⁰⁴ För att det skall vara tal om diskriminering, och kunna vara ett brott mot artikel 14 måste de personer som anser sig vara diskriminerade befinna sig i en likadan eller jämförbar situation som de som de jämför sig med. I fråga om 24 kap. 2 § p. 2 RB ställs således personer som saknar hemvist i Sverige och är misstänkta för att ha begått ett brott, oavsett dess beskaffenhet, mot personer som har fast hemvist i Sverige och är misstänkta för ett brott, oavsett dess beskaffenhet.

För människor som har fast hemvist i Sverige krävs det, enligt huvudregeln i 24 kap. 1 § 1 st. RB att brottet föreskriver fängelse ett år eller mer i kombination med någon av de särskilda häktningsgrunderna, för att den misstänkte skall kunna häktas. För människor som saknar fast hemvist i Sverige krävs det istället utöver en brottsmisstanke på sannolika skäl, enbart att det finns en risk för att den misstänkte genom att bege sig från riket undandrar sig lagföring eller straff. Skillnaden mellan de som saknar hemvist i Sverige och de som har hemvist i Sverige blir således att en person som är misstänkt för ett brott utan att ha fast hemvist i Sverige, får häktas oavsett vilket straff brottet föreskriver, vilket en misstänkt person som har fast hemvist i Sverige inte kan.¹⁰⁵ Skillnaden skulle i praktiken kunna innebära att en person utan fast hemvist i riket skulle kunna häktas på grund av ett så kallat bagatellbrott, medan en person

¹⁰² Mowbray, *Cases, Materials, and Commentary on the European Convention on Human Rights*, s. 815

¹⁰³ Rasmussen v. Denmark (8777/79)

¹⁰⁴ Se till exempel Andrejeva v. Latvia (55707/00) och Darby v. Sweden (11581/85)

¹⁰⁵ Förutsatt att hen inte uppfyller de kriterier som återfinns i 24 kap. 1 § p.1 RB

som har fast hemvist i riket endast kan häktas om brottet föreskriver fängelse i ett år eller mer, så länge hen inte uppfyller kriterierna i 24 kap. 2 § 1 p. RB.

Ett annat krav för att det skall kunna föreligga ett brott mot artikel 14 är att skillnaden inte har en objektivt godtagbar grund. Europadomstolen har uttalat att vad en sådan grund innebär måste avgöras med hänsyn till regeln eller åtgärdens syften, och vad den får för konsekvenser. Det kan dock föreligga ett brott mot artikeln trots att en sådan grund finns, om det tydligt framgår att proportionerna mellan de medel som används och de mål man vill uppnå med dem, är orimliga.¹⁰⁶ Om skillnaden som föreligger avseende 24 kap. 2 §. 2 RB mellan människor som saknar hemvist i Sverige och människor som har hemvist i Sverige skulle kunna anses utgöra ett sådant jämförbart fall som skulle kunna bryta mot artikel 14 måste det undersökas om det finns en sådan objektiv grund för olikbehandlingen.

Bakgrunden till 24 kap. 2 § p. 2 RB är idén om att människor som saknar hemvist i Sverige är mer flyktbenägna än människor som har fast hemvist i Sverige.¹⁰⁷ Visserligen krävs det, utöver att personen saknar hemvist i Sverige, att det finns en risk för att hen kommer att avvika, men grunden till bestämmelsen utgörs av att människor på genomresa i landet har lättare att fly, och att flyktfara därför föreligger, och att häktning måste kunna ske oavsett om brottet har fängelse i straffskalan eller ej. I förarbeten har man uttalat att regeln måste finnas kvar, för att det annars blir omöjligt att lagföra och beivra lindrigare brott som begås av människor som inte är bosatta i Sverige. Man pekar dock på att bestämmelsen skall tillämpas restriktivare ju lindrigare brott det är fråga om.¹⁰⁸

Den objektiva grunden i detta fall får således anses handla om nödvändigheten av att kunna lagföra lindrigare brott som begås av människor som saknar fast hemvist i Sverige. Anledningen måste komma att utgöra en sådan objektivt godtagbar anledning som ställts upp i Europadomstolens praxis, i bland annat *Rasmussen mot Danmark*.¹⁰⁹ Formuleringen i domen ställer dock även upp kravet på att det måste vara rimliga proportioner mellan de medel som används och de mål man vill uppnå. Frågan blir följaktligen om det finns mindre ingripande åtgärder än häktning som skulle kunna vidtas för att uppnå målet om att säkerställa

¹⁰⁶ Belgian linguistic (1474/62)

¹⁰⁷ Prop. 1986/87:112 s. 32

¹⁰⁸ Prop. 1986/87:112 s. 32

¹⁰⁹Rasmussen v. Denmark (8777/79)

lagföringen av lindrigare brott begångna av människor utan fast hemvist i Sverige. Eftersom det, utöver att personen saknar hemvist i Sverige, även skall föreligga en viss form av flyktfara för att häktning skall kunna ske, skulle de alternativ som finns till häktning, så som reseförbud och anmälningsskyldighet, bli verkningslösa. Av den anledningen måste även kravet på proportionalitet anses uppfyllt, då häktning av den misstänkte är det enda sättet att säkerställa lagföringen, och att proportionerna mellan medlen och målen således ej är orimliga.

I RH 2014:41 hade en polsk medborgare dömts till tre månaders fängelse för rattfylleri och begärts häktad i väntan på att domen skulle vinna laga kraft. De skäl som angavs för att han skulle begäras häktad var att han med stöd av 24 kap. 2 § RB saknade fast hemvist i Sverige och att han riskerade att undandra sig lagföring eller straff. Hovrätten hävde i målet häktningsbeslutet med anledning av att de ansåg att häktningsbeslutet stred mot EU:s likabehandlingsprincip i FEUF artikel 18. De slog fast att en svensk medborgare inte hade häktats i motsvarande situation, och att det inte kunde anses föreligga någon flyktfara eftersom den polske medborgaren tidigare var ostraffad och hade fast bostad och ordnade sociala förhållanden i Polen.

Likabehandlingsprincipen som framgår av FEUF förbjuder all form av diskriminering på grund av nationalitet, precis som artikel 14 gör. Rättsfallet talar för att 24 kap. 2 § RB potentiellt även skulle kunna strida mot diskrimineringsförbudet i artikel 14, men en viktig skillnad är dock att Hovrätten inte ansåg att det förelåg flyktfara i fallet, vilket krävs enligt 24 kap. 2 § RB. Trots att rättsfallet pekar i riktning mot en potentiell oförenlighet mellan 24 kap. 2 § 2 p. RB och Europakonventionen är det mycket som pekar åt andra hållet också, så som den objektivt godtagbara grunden och proportionernas nödvändighet och rimlighet. Vid en sammanvägning av argumenten, skulle Europadomstolen troligtvis inte fälla 24 kap. 2 § 2 p. RB vid en eventuell prövning om tillämpning av artikeln strider mot artikel 14.

Artikel 5.1 c)

En annan fråga är hur en tillämpning av bestämmelsen 24 kap. 2 § RB står sig mot artikel 5.1 c), gällande grunden att frihetsberöva någon genom att häkta någon på grund av misstanke om ett lindrigare brott, ett så kallat bagatellbrott. Artikel 5.1 c) ställer enligt artikelns utformning inte upp något krav på vilken typ av brott det ska handla om för att en misstänkt person skall kunna frihetsberövas. Däremot har Europadomstolen behandlat ämnet i flera mål, bland annat

i *R.L och M.-J.D. mot Frankrike*,¹¹⁰ där två personer arresterades på grund av att de hade fört oväsen på en restaurang. Europadomstolen ansåg att arresteringen inte var förenlig med artikel 5.1 c) och fällde Frankrike på grund av att brottet var så ringa att det inte skäligen kunde innebära att ett frihetsberövande var nödvändigt, samt att det av kravet på proportionalitet följer att det inte är godtagbart att frihetsberöva någon för ett bötesbrott. Gällande 24 kap. 2 § RB har det uttalats i förarbeten att ju lindrigare brottet är desto större restriktivitet bör bestämmelsen tillämpas med.¹¹¹ JO har även uttalat att om brottet är så ringa att endast böter finns i straffskalan får ej ett frihetsberövande äga rum.¹¹² Uttalanden visar att det över huvud taget inte finns stöd för att varken frihetsberöva eller häkta någon för bötesbrott med stöd av 24 kap. 2 § RB, och att tillämpningen av bestämmelsen därför inte står i strid med uttolkningen av konventionens artikel 5.1 c).

5.2 De långa häktningstiderna

Då tyngdpunkten i kritiken från både CPT och SPT legat på att Sverige har för många personer som sitter häktade för länge under isolering skall nu en analys av hur häktningstiderna i Sverige står sig mot Europakonventionen företas. Eftersom varken RB eller artikel 5.3 föreskriver någon borte gräns för hur länge en person får sitta häktad, måste praxis vara vägledande i analysen av vad som utgör ”skälig tid” i artikel 5.3:s mening.

I det uppmärksammade så kallade *Kokainmålet*, där en ensamseglare greps på sin båt i karibiska havet med 1,2 ton kokain, häktades ett antal personer misstänkta för narkotikasmuggling. Mannen som satt häktad längst i målet satt häktad i nästan fyra år, ålagd restriktioner under hela häktningstiden varav över två år helt isolerad, på grund av flykttfara, recidivfara och kollusionsfara.¹¹³ En annan misstänkt i målet satt häktad i drygt två år och fyra månader, vilket Hovrätten fann stred mot proportionalitetsprincipen.¹¹⁴ Även i *Södertäljemålet* var häktningstiderna långa, och den misstänkte som satt häktad längst i målet, som även är den person som har suttit häktad längst någonsin i Sverige satt häktad i över fyra år, varav två år helt isolerad.¹¹⁵ Grunderna för häktning i det här fallet utgjordes även av

¹¹⁰ R.L and M.-J.D v. France (44568/98)

¹¹¹ Prop. 1986/87:112 s. 32

¹¹² JO 1997/98 s. 153

¹¹³ Se avräkningsunderlag Svea hovrätts dom den 26 juni 2014 i mål nummer B2856-13

¹¹⁴ RH 2013:42

¹¹⁵ Se avräkningsunderlag i Södertälje tingsrätts dom den 29 augusti 2013 i mål nummer B 2376-12

recidivfara, kollusionsfara och flyktfara.

I fallet *Tomasi mot Frankrike* satt en fransk medborgare häktad i 5 år och sju månader på grund av misstanke om terrorbrott. Skälen för häktning var flyktfara, kollusionsfara, att brottet var av mycket allvarlig natur, samt att det skulle störa den allmänna ordningen om den misstänkte försattes på fri fot. Europadomstolen konstaterade att det inte var tillräckligt utrett att samtliga häktningsskäl förelåg och att utredningen inte bedrivits tillräckligt skyndsamt, och ansåg därför att artikel 5.3 hade kränkts.¹¹⁶ I *Clooth mot Belgien* hade en belgisk medborgare suttit häktad i 3 år och 2 månader misstänkt för mordbrand, och som grunder för häktning återopades kollusionsfara och recidivfara och ett tag senare även flyktfara. Europadomstolen ansåg att motiveringarna till varför det förelåg kollusionsfara och recidivfara var alltför generellt formulerade, och att flyktfaran hade återopats senare, utan grund. Domstolen konstaterade på grund av detta att häktningen inte var förenlig med artikel 5.3.¹¹⁷ Även i *Labita mot Italien* där en misstänkt hade suttit häktad i två år och sju månader ansåg Europadomstolen att skälen för häktning var alltför allmänt formulerade, och att det därför förelåg ett brott mot artikel 5.3.¹¹⁸

I *Rossi mot Frankrike* där klaganden var misstänkt för flera bankrån och satt häktad i nästan fyra år, kunde Europadomstolen inte finna att myndigheterna hade varit överksamma och dessutom ansåg de att det förelåg kollusionsfara, varför de slog fast att det inte utgjorde ett brott mot artikel 5.3 att sitta häktad i fyra år.¹¹⁹ Ett annat fall, *W. mot Schweiz*,¹²⁰ hade en person som var misstänkt för ekonomisk brottslighet suttit fyra år i häkte, och Europadomstolen uttalade i domen att det enligt Europakonventionen inte finns någon maximal tid för hur länge man får sitta häktad utan att tillåtligheten på häktningstiden får avgöras från fall till fall efter de omständigheter som föreligger. I domen i *W. mot Schweiz* slog Europadomstolen fast att det förelåg flyktfara eftersom den misstänkte hade goda kontakter utomlands, ett pass samt hade det gott ställt och en önskan om att bo utomlands. Domstolen ansåg också att det förelåg kollusionsfara, samt att utredningen bedrivits med tillräcklig skyndsamhet, och att Schweiz därför inte hade brutit mot artikel 5.3 gällande häktningstiden.

¹¹⁶ *Tomasi v. France* (12850/87) samt Danelius, SvJT 1994, s. 344

¹¹⁷ *Clooth v. Belgien* (12718/87) samt Danelius, SvJT 1994 s. 344

¹¹⁸ *Labita v. Italy* (26772/95) samt Danelius SvJT 2000 s. 558

¹¹⁹ *Rossi v. France* (60468/08) samt Danelius SvJT 2013 s. 176

¹²⁰ *W v. Switzerland* (14379/88) samt Danelius SvJT 1994 s. 344

Efter en genomgång av en del av den rikliga praxis som Europadomstolen levererat angående artikel 5.3 kan konstateras att domstolen vid fall som rör en häktningstid under fem år i regel krävt att antingen skälen för häktning har varit alltför stereotyp formulerade eller att utredningen inte har bedrivits tillräckligt skyndsamt att det skall föreligga ett brott mot artikel 5.3.¹²¹ Varken i *Kokainmålet* och *Södertäljemålet* som utgör två av de mål i Sverige som har de längsta häktningstiderna har tiden för häktning överstigit fem år. För att de skulle fällas i ett potentiellt mål i Europadomstolen skulle alltså krävas att domstolen skulle finna att utredningarna har bedrivits för långsamt eller att häktningsskälen som åberopats inte har kunnat motiveras tillräckligt.

Utredningens skyndsamhet och onödiga dröjsmål

Rättegången i *Södertäljemålet* var mycket omfattande och pågick i över ett halvår med över 50 vittnen som hördes. Hela rättegången blev tvungen att tas om efter beslut av Svea Hovrätt som ansåg att en av nämndemännen var jävig eftersom han också satt med i kommunens polisnämnd.¹²² Detta ledde till att målet blev återförvisat till Tingsrätten, där det togs om, vilket medförde att de misstänkta som satt häktade fick sitta häktade onödigt länge, jämfört med om målet inte hade behövts ta om. Om detta skulle kunna likställas med att utredningen inte har bedrivits tillräckligt skyndsamt är tveksamt, men det är intressant att ställa det mot fallet *Toth mot Österrike*, där en person satt häktad under två år och en månad misstänkt för bedrägeri. I domen kom Europadomstolen fram till att det hade förelegat både flyktfara och recidivfara, men att det förelåg onödiga dröjsmål eftersom domstolarna, varje gång den misstänkte hade klagat på något, hade skickat över klagomålet till en annan myndighet, och att häktningstiden därför blivit onödigt mycket längre än vad den hade behövt bli, och att det därför förelåg ett brott mot artikel 5.3.¹²³ Om att skicka över klagomål till andra myndigheter kan anses skapa så onödiga dröjsmål att en tvåårig häktningstid utgör ett brott mot artikel 5.3, trots att det föreligger både flyktfara och recidivfara, skulle det möjligtvis även vara tveksamt att ta om en halvårslång rättegång på grund av en jävig nämndeman, där en av de misstänkta satt häktad i över fyra år.

Stereotypa formuleringar av häktningsskäl

¹²¹ Danelius SvJT 1994 s. 345

¹²² Sandgren, SvJT 2014 s. 451

¹²³ *Toth v. Austria* (11894/85) samt Danelius SvJT 1994 s. 344

I övrigt är det svårt att hävda att utredningarna i *Kokainmålet* och *Södertäljemålet* skulle ha bedrivits för långsamt, eftersom det inte framkommit något som tyder på att handläggningen av målen eller utredningen i målen inte skulle ha skett så skyndsamt som möjligt. Angående kravet på att skälen för häktning inte får vara för stereotyp formulerade, och måste kunna motiveras utförligt, finns det mer att diskutera. I målet *Clooth mot Belgien* ansåg Europadomstolen att motiveringarna till varför det förelåg flyktfara och kollusionsfara var alltför generella.¹²⁴ Även i målet *Lavents mot Lettland* där en person misstänkt för ekonomisk brottslighet suttit häktad i sex år och fem månader, konstaterade Europadomstolen att de formuleringar om varför fortsatt häktning var nödvändig var alltför generellt formulerade och att det därför förelåg ett brott mot artikel 5.3.¹²⁵ I *Becciev mot Moldavien* och *Sarban mot Moldavien* menade Europadomstolen också att de skäl som angivits för häktning var ett alltför stereotyp återgivande av lagens kriterier för att häktning, och att artikel 5.3 därför inte hade respekterats.¹²⁶

I domen från *Södertäljemålet* motiveras fortsatt häktning av två av de misstänkta med att ”*på grund av risken för fortsatt brottslighet och risken för att de på fri fot genom undanröjande av bevis eller på annat sätt kan komma att försvåra utredningen kvarbli i häkte. Med hänsyn till längden av deras fängelsestraff finns det även risk för att de kan avvika och därigenom undandra sig fortsatt lagföring eller straff.*”¹²⁷ I *Kokainmålet* motiveras häktning av den misstänkte som satt häktad i nästan fyra år med att ”*Det finns risk för att den misstänkte avviker eller på något annat sätt undandrar sig lagföring eller straff. Det finns vidare risk för att han fortsätter sin brottsliga verksamhet. För grovt narkotikabrott är inte föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år. Det är inte uppenbart att skäl till häktning saknas*”.¹²⁸ Formuleringarna motiverar inte varför det föreligger flyktfara, kollusionsfara eller recidivfara utan återger endast lagens häktningsskäl, precis som Europadomstolen underkände i bland annat *Becciev och Sarban mot Moldavien*.

Det är dock viktigt att poängtera att formuleringarna från *Kokain- och Södertäljemålet* endast behövde motivera häktning till dess att den fällande domen mot de misstänkta hade vunnit laga kraft. Det som framkommit under häktningförhandlingarna och utredningen, och som

¹²⁴ Clooth v. Belgien (12718/87) samt Danelius SvJT 1994 s. 344

¹²⁵ Lavents v. Latvia (58442/00) samt Danelius SvJT 2003 s. 68

¹²⁶ Becciev v. Moldova (9190/03), Sarban v. Moldova (3456/05) samt Danelius SvJT 2006 s. 132

¹²⁷ Södertälje tingsrätts dom den 29 augusti 2013 i mål B 2376-12, s. 388

¹²⁸ Svea hovrätts dom den 26 juni 2014 i mål B 2856-13, s. 102

ligger till grund för de relativt stereotypa formuleringarna finns inte med i domen, varför det är svårt att dra några definitiva slutsatser om att häktningsskäl i stort inte var tillräckligt välgrundade eller motiverade under alla de år som de misstänkta satt häktade. Med bakgrund i de uttalanden Europadomstolen har gjort gällande de alltför stereotypa formulerade häktningsskäl finns det dock anledning att efterfråga att de svenska domstolarna i sina domar bättre och mer utförligt motiverar varför häktningsskäl föreligger i det enskilda fallet. Med det sagt kan sammanfattningsvis konstateras att Europadomstolen har ställt upp mycket höga krav för när det föreligger ett brott mot artikel 5.3 i fråga om skälig tid för häktning. De svenska häktningstiderna har fått utstå kritik, men skulle troligtvis inte komma att fällas av Europadomstolen vid ett potentiellt klagomål.

5.3 Restriktionstillämpning och isolering

Att Sverige ådragit sig återkommande kritik genom att häktade personer sitter isolerade under långa perioder i svenska häkten har redogjorts för ovan.¹²⁹ Eftersom det är Europarådets och FN:s tortyrkommittéer som har levererat kritiken, bör den svenska restriktionstillämpningen som leder till långvarig isolering av häktade ställas mot tortyrförbudet i konventionens tredje artikel. I och med att rätten till privatliv, familjeliv, hem och korrespondens som Europakonventionens artikel 8 stadgar, kan komma att kränkas när en häktad person blir ålagd restriktioner, är det även relevant att undersöka hur restriktionstillämpningen i Sverige står sig mot artikel 8. Slutligen är en jämförelse med artikel 6 om rätten till en rättvis rättegång av intresse, eftersom artikeln föreskriver att man skall ha möjlighet att kunna förbereda sitt försvar, något som en längre tids isolering skulle kunna påverka till den grad att artikel 6 aktualiseras.

Artikel 3

Europadomstolen har i flera fall tagit ställning till när långvarig isolering av fångar eller häktade kan antas utgöra ett brott mot artikel 3. Förekomsten av isolering av frihetsberövade utgör inget brott mot artikel 3 i sig, om det grundar sig på säkerhets- eller disciplinskäl eller om det är till för att skydda den frihetsberövade från andra frihetsberövade eller vice versa. Andra skäl som Europadomstolen har ansett som godtagbara för att ligga till grund för en

¹²⁹ Se avsnitt 4.2

isolering av frihetsberövade är kollusionsrisken för en pågående utredning.¹³⁰ Domstolen har alltså godkänt långvarig isolering av frihetsberövade i vissa fall, men funnit att det också kan utgöra ett brott mot artikel 3 under andra omständigheter. I bland annat *Piechowicz och Horycj mot Polen*, två olika mål som avgjordes samma dag hade två män suttit frihetsberövade i över två år och nio månader respektive sju år och nio månader, strikt isolerade, eftersom de ansågs som farliga och därmed utgjorde ett hot mot andra. Domstolen fann att det förelåg ett brott mot artikel 3 eftersom de under lång tid hade fått utstå så strikt isolering. Domstolen pekade också i domen på att Polen tidigare hade fått kritik för isoleringen i häkten från CPT,¹³¹ precis som Sverige har. I målet *Ramirez Sanchez mot Frankrike* hade en fånge dömd som mycket farlig terrorist suttit åtta år i isoleringscell, men Europadomstolen fann inte att ett brott mot artikel 3 förelåg på grund av att mindre isoleringsbrytande åtgärder hade företagits i kombination med det mycket allvarliga brott han var dömd för.¹³² I *Ensslin, Baader & Raspe mot Tyskland* gällde det också tre personer misstänkta för allvarliga terrorbrott, som satt häktade i fem år, varav ett och ett halvt år helt isolerade. Domstolen ansåg inte heller här att det förelåg ett brott mot artikel 3, eftersom de var anklagade för ett så allvarligt brott, samt att restriktionerna hade lättats efter ett och ett halvt år då de bland annat hade fått möjlighet att träffa andra intagna.¹³³

I ett annat mål, *Rohde mot Danmark*, där förutsättningarna mest liknar den isoleringen som förekommer i svenska häkten, hade en man misstänkt för narkotikasmuggling suttit häktad i isolering under nästan ett års tid. Mannen hade dock haft möjlighet att träffa både präster, läkare och advokater samt fått besök av närstående regelbundet. Förhållandena innebar ändå att Rohde per definition var isolerad eftersom besöken inte skedde dagligen och inte varade längre än ungefär en timma per besök.

Europadomstolen tog även i det här målet upp det faktum att Danmark hade fått kritik från CPT för långvarig isolering i deras häkten. Trots detta ansåg fyra av de sju domarna i målet att Danmark inte hade brutit mot artikel 3, bland annat eftersom han hade fått träffa en präst, sin advokat, en socialassistent och läkare. En utredning hade också konstaterat att han inte var

¹³⁰ Harris, O'Boyle, Warbrick, *Law of the European Convention on Human Rights*, s. 95 samt *Ilascu and others v. Moldova and Russia* (48787/99)

¹³¹ *Piechowicz v. Poland* (20071/07) samt *Horych v. Poland* (13621/08)

¹³² *Danelius, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, s. 80 samt *Ramirez Sanchez v. France* (59450/00)

¹³³ *Ensslin, Baader & Raspe v. Germany* (7572/76)

psykiskt sjuk. Europadomstolen slog därför fast att det inte förelåg något brott mot artikel 3.¹³⁴ Tre av de sju domarna hade en avvikande mening och ansåg att Danmark hade gjort sig skyldiga till brott mot artikel 3 eftersom han var isolerad i nästan ett år, hade självmordstankar och bara fick träffa en psykiater en gång. Domen är intressant eftersom den skulle kunna tolkas som att den öppnar upp för en vidare tolkning av när isolering av frihetsberövade skulle kunna utgöra sådan omänsklig eller förnedrande behandling som innebär ett brott mot artikel 3. Trots att Rohde enbart hade varit isolerad i elva månader, och hade rätt till att regelbundet träffa närstående och utvalda yrkesmän ansåg tre av de sju domarna att det kunde klassas som en sådan omänsklig och förnedrande behandling att det förelåg ett brott mot artikel 3. Att domen hade friande utfall skall inte glömmas bort, men i jämförelse med andra domar där en isoleringstid på åtta år har godtagits,¹³⁵ utmärker den sig ändå.

Som det redogjorts för ovan, är de två svenska fall där människor har suttit isolerade i häkte längst de så kallade *Kokainmålet* och *Södertäljemålet*. I *Kokainmålet* satt en misstänkt häktad i över fyra år, varav över två år i total isolering, med stöd av 6 kap. 1 § HL. I *Södertäljemålet* satt en av de misstänkta också häktad i fyra år, helt isolerad under två år. I *Rohde mot Danmark* kunde som påvisat inte en elva månader lång isolering anses utgöra ett brott mot artikel 3, men de båda misstänkta i *Kokainmålet* och *Södertäljemålet* var isolerade i nästan den dubbla tiden, med rätt till samma isoleringsbrytande åtgärder som Rohde, det vill säga rätt att möta läkare, advokater och präster och ibland närstående. Domstolen pekade i domen på att Danmark hade fått kritik från CPT, vilket låg dem till last, något som troligtvis även hade tagits upp i ett potentiellt mål mot Sverige gällande långvarig isolering i häkten.

Europadomstolen har på senare tid kommit att väga in i domar gällande långvarig isolering av frihetsberövade att landet har fått kritik från CPT, för att skapa ett mer harmoniserande europeiskt synsätt på tortyr och omänsklig och förnedrande behandling.¹³⁶ Det är även tydligt att domstolen har fäst vikt vid hur svårt brott den häktade är misstänkt för, exempelvis som i *Ramirez Sanchez mot Frankrike* eller *Ensslin, Baader & Raspe mot Tyskland* där mycket långa tider av isolering har godtagits på grund av den allvarliga art av brott som de misstänktes för.

¹³⁴ Rohde v. Denmark (69332/01)

¹³⁵ Se ovan om Ramirez Sanchez v. Frankrike

¹³⁶ Mowbray, *Cases, Materials, and Commentary on the European Convention on Human Rights*, s. 145

Sammanfattningsvis kan konstateras att det som talar för att Europadomstolen skulle fälla Sverige för brott mot artikel 3 i ett mål, liknande *Kokain-* eller *Södertäljemålet*, är för det första att Sverige mottagit kritik från CPT gällande den långvariga isoleringen av häktade, vilket troligtvis skulle ligga Sverige till last enligt den senaste praxisen. Något annat som talar för att Sverige skulle kunna fällas är att det i *Kokain-* och *Södertäljemålet* har handlat om isolering i runt två år, det vill säga under dubbelt så lång tid som i *Rohde mot Danmark* där tre av de sju domarna var öppna för att fälla Danmark för brott mot artikel 3. Vad som talar emot att Sverige skulle fällas är att domstolen över lag tycks ha en väldigt restriktiv tillämpning av när ”omänsklig eller förnedrande behandling” föreligger. När domstolen har fällt ett medlemsland för ett brott mot artikel 3 gällande isolering av frihetsberövade har det i regel handlat om isoleringstider på långt mer än två år, med få isoleringsbrytande åtgärder. Det enda som egentligen talar för att Sverige skulle kunna fällas av domstolen i ett mål är den lilla öppningen som domstolen lämnat i *Rohde mot Danmark*. Hur Europadomstolen hade ställt sig till en isolering liknande den i *Kokainmålet* eller *Södertäljemålet* är inte helt självklart, men att Sverige lever i riskzonen för ett klagomål till Europadomstolen råder det ingen tvekan om.

Artikel 8

Rätten till respekt för privat- och familjelivet, som stadgas i artikel 8.1, får inskränkas genom lag om det är nödvändigt i ett demokratiskt samhälle med hänsyn till bland annat den nationella säkerheten, enligt 8.2. Att ålägga en häktad person misstänkt för ett brott med restriktioner, för att undgå att den misstänkte försvårar sakens utredning, uppfyller kriterierna i 8.2 och kan därför generellt sett sägas vara rättfärdigat enligt artikelns andra punkt.¹³⁷ Men om restriktionerna blir så ingripande att de innebär en stor påfrestning på familjelivet kan de under vissa omständigheter utgöra ett brott mot artikel 8.¹³⁸

Europadomstolen har i flera mål visat att de ger medlemsländerna en viss frihet att bestämma vilka restriktioner som skall vara tillåtna i fråga om rätten att träffa sina familjemedlemmar,¹³⁹ men även slagit fast i andra mål att restriktionerna inte får vara för oproportionerliga. I *Lavents mot Lettland* hade den häktade varit ålagd inskränkande restriktioner i rätten till att

¹³⁷ Van Dijk, Van Hoof, *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, s. 537

¹³⁸ Danelius, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, s. 373

¹³⁹ *Ibid.* samt bland annat *Dikme v. Turkey* (20869/92)

korrespondera med och möta sin familj, till den grad att Europadomstolen fann att restriktionerna var oproportionerliga och att det därför förelåg ett brott mot artikel 8.¹⁴⁰ I *Trosin mot Ukraina* var en morddömd man inte tillåten att träffa sin familj mer än var sjätte månad, och senare var tredje månad, vilket Europadomstolen ansåg bröt mot artikel 8 eftersom restriktionerna var oproportionerligt ingripande.¹⁴¹ I för det ovan redogjorda målet *Horycj mot Polen* var frågan också uppe till prövning. Horycj hade fått rätt att träffa sin familj under bevakning fem till tio gånger om året, vilket Europadomstolen konstaterade var oproportionerligt lite i förhållande till vilka intressen det skulle skydda och fällde Polen för brott mot artikel 8.¹⁴² Polen blev även fällt för brott mot artikel 8 i fallet *Ferla mot Polen* där en man satt häktad under elva månader, och inte hade fått träffa sin fru mer än en gång eftersom hans fru skulle vittna i målet och det därför ansågs föreligga kollusionsrisk. Europadomstolen menade att Polen skulle ha undersökt möjligheterna till alternativ till de alltför inskränkande restriktionerna, så som exempelvis övervakade besök.¹⁴³ Som praxis påvisar det framförallt gällande restriktioner i att ta emot besök som Europadomstolen har fällt medlemsländer för brott mot artikel 8.

Utgångspunkten i svenska häkten är att den häktade skall få ta emot besök i den mån det är möjligt,¹⁴⁴ men det blir åklagaren som enligt HL 6 kap. 3 § HL får pröva varje enskild förfrågan om besök. Av statistik framtagen av Utvecklingscentrum i Malmö år 2010 framgår det efter granskning av ett antal akter att de som sitter häktade i svenska häkten, som är ålagda med restriktioner, ofta tillåts att ta emot bevakade besök eller telefonsamtal, men att det dokumenteras på ett alltför bristfälligt sätt.¹⁴⁵ Eftersom det finns stora möjligheter att undvika den kollusionsrisk som skulle motivera ett avslag på förfrågan om besök, genom exempelvis kroppsvisitation och bevakning, krävs det mycket starka skäl för att neka den häktade ett besök.¹⁴⁶ Mot bakgrund av detta kan konstateras att Sverige troligtvis inte hade blivit fällt för brott mot artikel 8 för sin restriktionstillämpning, vid ett klagomål till Europadomstolen.

¹⁴⁰ Lavents v. Latvia (58442/00) samt Danelius SvJT 2003 s. 68

¹⁴¹ Trosin v. Ukraine (39758/05) samt Danelius SvJT 2012 s. 512

¹⁴² Horych v. Poland (13621/08)

¹⁴³ Ferla v. Poland (55470/00) samt Danelius SvJT 2008 s. 616

¹⁴⁴ Lindberg, *Straffprocessuella tvångsmedel*, s. 803

¹⁴⁵ Åklagarmyndigheten, *Redovisning av granskning av restriktionsanvändning*, s. 19

¹⁴⁶ JO 1996/97 s. 62

Artikel 6

Rätten att bli betraktad som oskyldig tills man blir dömd, som framgår av artikel 6.2, blir av förklarliga skäl aktuell för häktade som är anklagade för att ha begått allvarliga brott. Ett frihetsberövande där den misstänkte åläggs restriktioner innebär följaktligen ett stort ingrepp för någon som enligt artikeln skall betraktas som oskyldig. För att det skall kunna föreligga ett brott mot oskyldighetspresumtionen att bli häktad och ålagd restriktioner krävs dock mer än bara förekomsten av ett frihetsberövande i kombination med restriktioner. I en rättsstat måste personer som är misstänkta för att ha begått ett brott kunna frihetsberövas för att säkerställa utredning och lagföring, utan att det hade brutit mot Europakonventionen. Att det skulle bli tal om ett brott mot oskyldighetspresumtionen om en häktad person senare frias från misstankarna vid åtalet kan heller inte bli aktuellt, eftersom även detta obestridligt hade medfört stora svårigheter att säkerställa lagföringen. Om det skulle komma fram att ett beslut om häktning och restriktioner hade fattats på felaktiga grunder, det vill säga att rätten inte hade gjort en rimlig avvägning av proportionaliteten i att häkta någon och belägga den häktade med restriktioner, hade eventuellt artikel 6.2 kunnat bli kränkt.¹⁴⁷ Det saknas dock svenska rättsfall där en domstol i efterhand konstaterat att restriktionstillämpningen var oproportionerlig, varför det omöjligt kan sägas att Sverige har brutit mot 6.2 i detta avseende. Rätten bör dock alltid vid beslutsfattande om häktning och restriktioner ha oskyldighetspresumtionen i åtanke, när proportionalitetsbedömningen görs, för att undvika framtida problem.

Det stadgas i artikel 6.3 b) att man skall ha rätt till att få tillräcklig tid och möjlighet att förbereda sitt försvar när man är anklagad för ett brott. En annan förutsättning för att det skall röra sig om en rättvis rättegång i artikel 6:s mening är att parterna är likställda varandra, i den mån det går, vilket framgår av principen om parternas likställdhet.¹⁴⁸ Att sitta häktad under en längre tid med långtgående restriktioner kan, som CPT konstaterat i sin kritik mot Sverige, leda till problem med bland annat minnet, förmågan att kommunicera och koncentrationsstörningar.¹⁴⁹ Om en långvarig isolering av en häktad person, hade lett till att den häktade fick minnesförluster, kommunikations- och koncentrationsproblem, hade detta kunnat inverka på möjligheterna för den häktade att förbereda sitt försvar. I en rapport om

¹⁴⁷ Nowak, *Oskyldighetspresumtionen*, s. 252

¹⁴⁸ Principen slogs fast av Europadomstolen för första gången i målet Nuemeister vs. Austria (1936/63)

¹⁴⁹ Se avsnitt 4.2

psykisk hälsa hos häktade med restriktioner, framtagen av Kriminalvården, betvivlas rättssäkerheten i att hålla personer häktade med långtgående restriktioner innan rättegång, eftersom det finns en stor risk att förmågan att försvara sig kunde vara försämrad på grund av isoleringen. Vidare konstateras det att en person som lider av depression eller befinner sig i ett ångesttillstånd har nedsatt förmåga att uppträda i domstol, delta i förhör, överlägga med sin advokat och förstå förundersökningen.¹⁵⁰

Det bör av ovan nämnda anledningar anses som tvivelaktigt om det att hålla häktade under långvarig isolering innan sin rättegång, stämmer överens med artikel 6.3 b) och principen om parternas likställdhet. Europadomstolen har dock aldrig haft uppe till prövning huruvida rätten för en häktad att förbereda sitt försvar skulle kunna anses kränkt i och med de risker för den mentala hälsan som långtgående restriktioner medför. Förvisso har den häktade en rätt till att träffa sin advokat som skall hjälpa den häktade att ta vara på sin rätt, och kan i samråd med den häktade förbereda försvaret.¹⁵¹ Faktum kvarstår dock att det är den häktade som under rättegången skall bli förhörd, utfrågad och kunna minnas händelser och vad den häktade i samråd beslutat med sin advokat. Om den häktade på grund av de långtgående restriktionerna har fått problem med exempelvis minnessvårigheter, depression eller kommunikationssvårigheter vore det tvivelaktigt att påstå att den häktade har samma möjligheter att förbereda sitt försvar som åklagaren har att förbereda sitt åtal mot den häktade.

6. Dansk rätt om häktning och isolering

Danmark är ett land som ligger mycket nära Sverige, både geografiskt och rättsligt, och har precis som Sverige, fått kritik för sina långa häktningstider och sin isolering. Av de anledningarna redogörs nedan översiktligt för de danska reglerna kring häktning och isolering, samt vilka de åtgärder Danmark har vidtagit för att få bukt med problemen.

RB:s danska motsvarighet är *retsplejeloven*, som reglerar både häktning och restriktioner. Danmarks åklagarväsende är uppbyggt av en Rigsadvokat som står överst och har tre stycken statsadvokater under sig. Statsadvokaterna har tillsyn över åklagarna runt om i Danmark, och kan, enligt 99§ och 101 § *retsplejeloven*, instruera åklagarna på lokal nivå hur ett mål skall

¹⁵⁰ Kriminalvården, *Psykisk hälsa hos häktade med restriktioner*, s. 23

¹⁵¹ Palm, Ericsson, *Att klaga till Europadomstolen*, s. 128

drivas. En skillnad mot svensk rätt är således att åklagarna i Danmark inte har samma makt som de svenska åklagarna, då de inte är lika självständiga i sitt beslutsfattande som de svenska.¹⁵² Inom 24 timmar från det att någon har frihetsberövats i Danmark skall den misstänkte ha rätt till en muntlig förhandling inför en domare där frågan om häktning prövas. Den misstänkte har även rätt att överklaga det beslut som domstolen meddelar efter förhandlingen. Bestämmelserna kring restriktioner liknar mycket de svenska reglerna, där åklagaren har rätt att besluta om att ålägga den häktade restriktioner så som att förbjuda brevväxling, telefonsamtal eller besök.¹⁵³

På grund av kritiken som riktades mot Danmark om de långa häktningstiderna och isoleringen har flera lagändringar företagits för att korta ner de genomsnittliga tiderna för hur länge de häktade sitter isolerade i danska häkten, och därmed undgå kritiken. För det första infördes en bortre tidsgräns för hur länge den häktade får sitta häktad. Tidsgränserna varierar beroende på vilken typ av brott den häktade är misstänkt för, men är antingen sex månader eller ett år. Enligt retsplejeloven 768 a§ får dock tidsgränserna förlängas när det föreligger särskilda omständigheter, om statsadvokaten som ansvarar för åklagaren ger sitt tillstånd till det. På ett liknande sätt infördes även en tidsgräns för hur länge en häktad får sitta isolerad i ett häkte. Numera stadgas tidsgränser för isolering av häktade på, beroende av brottets svårighetsgrad, mellan 14 dagar och sex månader, enligt retsplejeloven 770 c§. Åklagaren behöver även tillstånd från domstolen för att få isolera den misstänkte i häktet. Om domstolen godkänner isoleringen godkänns den i 14 dagar, sedan krävs det att åklagaren kan motivera skriftligt varför isoleringen är nödvändig. Åklagaren behöver också enligt retsplejeloven 770d § få tillstånd hos Rigsadvokaten för att hålla en häktad isolerad längre än åtta veckor. Undantag till de tidsgränserna kan, på samma sätt som vid tidsgränserna för häktning, medges om det föreligger särskilda omständigheter och det rör sig om ett särskilt svårt brott, enligt retsplejeloven 770 c §.

För att Rigsadvokaten skall godkänna en isolering längre än åtta veckor krävs det att åklagaren på ett detaljerat sätt beskriver varför och hur utredningen hade påverkats av att isoleringen upphörde, och fakta så som att den misstänkte tidigare försökt påverka

¹⁵² Åklagarmyndigheten, *Häktningstider och restriktioner*, s. 32

¹⁵³ Bekendtgørelse om ophold i varetægt

utredningen eller att de misstänkta är från samma kriminella miljö.¹⁵⁴ Det är således inte tillräckligt för åklagaren att få igenom en långvarig isolering genom att hänvisa till kollusionsfara och att brottet är mycket grovt, som är möjligt i Sverige. En annan lagändring som företogs i Danmark för att minska isolering och restriktioner var att förhör med bevissäkrande funktion under förundersökningsstadiet möjliggjordes, enligt 747 § retsplejeloven. Danmark har även, precis som Sverige,¹⁵⁵ infört straffrabatt vid ett erkännande eller vid medverkande till att upplära brottet, enligt straffeloven 82§. Utvärdering av de nya danska reglerna har visat att åklagarna inte finner det svårare att utreda brott efter lagändringarna än vad de gjorde innan.¹⁵⁶

Resultaten av lagändringarna har varit positiva för Danmark, som visar sjunkande statistik för hur många som sitter häktade lång tid under isolering.¹⁵⁷ Förändringen om tidsgränserna infördes år 2008, och år 2011 var bara ca 3 % av de häktade underkastade isolering.¹⁵⁸ Peter Scharff Smith, som är forskare vid Institutet för mänskliga rättigheter i Danmark, menar att lagändringarna har inneburit en attitydförändring hos domstolar och åklagare i Danmark, och att det också har lett till förbättring av problemen.¹⁵⁹

7. Slutsats

I samtliga rapporter Sverige mottagit efter FN:s och Europarådets tortyrkommittéers besök genom åren har kritiken bestått i nästan exakt samma återkommande problem. Det anmärkningsvärda är att Sverige trots upprepad kritik, inte har lyckats att förändra systemet till den grad att den återkommande kritiken upphört. Det har skett mindre reformer i det svenska häktningssystemet på grund av kritiken från kommittéerna,¹⁶⁰ men påvisligen inget som har lett till någon märkbar förbättring. Sverige måste uppenbarligen vidta större och mer ingripande åtgärder för att det skall bli förändring och för att de kritiska rösterna skall tystna.

¹⁵⁴ Åklagarmyndigheten, *Häktningstider och restriktioner*, s. 34

¹⁵⁵ Prop. 2014/15:37 samt 29 kap. 5 § BrB

¹⁵⁶ Åklagarmyndigheten, *Häktningstider och restriktioner*, s. 34

¹⁵⁷ <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=6039856>

¹⁵⁸ Åklagarmyndigheten, *Häktningstider och restriktioner*, s. 35

¹⁵⁹ <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=6039856>

¹⁶⁰ Bl.a. Prop. 2009/10:135 där möjligheterna att överklaga åklagarens beslut om restriktioner förbättrats, HL 6:4.

Kritiken som riktats mot Sverige, gällande häktningstider och restriktioner, kommer från FN:s och Europarådets tortyrkommitté, och inte från Europadomstolen. Sverige har, vid tidpunkten för skrivandet, inte blivit fällt i något mål avseende häktningstider och restriktionstillämpning. Trots detta kan, efter en grundläggande genomgång av RB:s häktningsreglering och HL:s restriktionsreglering i ljuset av Europakonventionens motsvarighet, konstateras att det finns vissa problem med förenligheten av de två regelverken, och tillämpningen av dem. Möjligtvis kan det sökas ledning i var konventionen är oförenlig med RB:s häktningsregler och HL:s restriktionsregler, för att bättre kunna förstå vad som bör åtgärdas i RB:s häktningsreglering för få kritiken att upphöra.

7.1 Misstankegrad och särskilda häktningsgrunder

I fråga om graden av misstanke för häktning har det visats att Europakonventionen enligt ordalydelsen ställer upp lägre krav för misstankegrad än vad RB:s huvudregel för häktning gör. I praktiken har det dock visat sig motsvara ungefärligen samma krav på grad av misstanke, varför RB:s häktningsreglering i det avseendet ställer om inte högre, så i alla fall likvärdiga krav som Europakonventionen. Att det går att häkta någon endast på grund av skälig misstanke enligt 24 kap. 3 § RB är således heller inget problem. Angående de särskilda häktningsgrunderna skiljer sig bestämmelserna i RB och Europakonventionen endast språkligt åt, då RB:s huvudregel för häktning, utöver recidivfara och flyktofara som finns i konventionens femte artikel, även anger kollusionsrisk som en häktningsgrund. Kollusionsrisken har dock erkänts av Europadomstolen som en häktningsgrund, varför regleringen även här kan anses förenlig.

7.2 Presumtion för häktning

När det kommer till presumtionen för häktning vid allvarligare brott, enligt 24 kap. 1 § 2 st. RB blir det mer problematiskt. En regel som föreskriver att häktning skall ske vid brott som inte har mindre än två års fängelse i straffskalan, och är av obligatorisk karaktär, har visat sig rimma illa med Europadomstolens praxis på området, och dess existens bör därför ifrågasättas. I kritiken mot Sverige har det pekats på att det över lag är lätt att bli häktad och att för många sitter häktade för länge, varför det måste vidtas åtgärder för att minska antalet häktade och de långa häktningstiderna.

Misstänkta som häktas på grund av 24 kap. 1 § 2 st. RB hade möjligtvis vid ett eventuellt avskaffande av regeln kunnat häktas genom huvudregeln i 24 kap. 1 § 1 st. RB istället. Trots det hade ett avskaffande av regeln ändå troligtvis lett till att det vid svårare brott hade krävts att åklagaren kunde visa att någon av de särskilda häktningsgrunderna förelåg - något som den misstänkte idag själv måste påvisa inte föreligger för att inte bli häktad. Skillnaden hade möjligtvis endast inneburit en marginell minskning av antalet häktade, och av häktningstiderna, men som visats ovan - en uppenbart nödvändig minskning. Mot bakgrund av detta borde regeln om presumtion för häktning vid allvarligare brott i 24 kap. 1 § 2 st. RB avskaffas, både för att i framtiden undgå en fällande dom från Europadomstolen, och för att i förlängningen även potentiellt kunna minska antalet häktade.

7.3 Häktning oberoende av brottets beskaffenhet

Analysen har visat att skillnaden som görs mellan personer som har fast hemvist i Sverige, respektive personer som saknar fast hemvist i Sverige, i fråga om häktning för bagatellbrott, enligt 24 kap. 2 § 2 p. RB troligtvis inte strider mot diskrimineringsgrunden i artikel 14 eller artikel 5.1 c). Eftersom den objektiva grunden för skillnadgörandet är att kunna säkerställa lagföringen av mindre brott begångna av människor på genomresa i Sverige, och medlen inte är oproportionerliga i förhållande till målen, kan regeln troligtvis inte komma att utgöra ett brott mot artikel 14. Med det konstaterat behöver ändå nödvändigheten av bestämmelsen diskuteras. Om det finns möjlighet att säkerställa lagföringen av småbrottet utomlands kan inte 24 kap. 2 § 2 p. RB tillämpas eftersom häktning då är onödigt. Möjligheterna att överföra, och därmed säkerställa, lagföring av småbrott till andra länder har ökat mycket sen regelns tillkomst, vilket har inneburit att dess tillämpningsområde minskat markant.¹⁶¹

I takt med att Sveriges internationella samarbete i fråga om brottsbekämpning och straffverkställighet ökar, samt att en ökad internationalisering över lag kan uttydas, kommer regeln med största sannolikhet att tillämpas allt mindre efter hand. Det faktum i kombination med den återkommande kritiken från CPT och SPT om att för många sitter häktade för länge, medför att 24 kap. 2 § 2p. RB upplevs som överflödigt och samt innebär en bidragande grund till det höga antalet häktade i Sverige. Att ”säkerställa lagföring av småbrott begångna av människor utan fast hemvist i Sverige” kan möjligtvis

¹⁶¹ Lindberg, *Straffprocessuella tvångsmedel*, s. 287

rättfärdiga regelns nödvändighet genom att utgöra en objektiv grund i Europakonventionens mening. Trots detta innebär regeln i praktiken att människor som ej har fast hemvist i Sverige kan häktas för exempelvis rattfylleri eller fortkörning, något som vid en objektiv bedömning framstår som omotiverat med tanke på vilket ingripande tvångsmedel häktning är. En bestämmelse som 24 kap. 2 § 2 p. RB kommer troligtvis inte behövas alls på sikt, och framstår redan idag som omotiverad varför ett avskaffande av regeln är påkallat.

7.4 Häktningstiderna

Efter genomgången av de fall där Europadomstolen har uttalat sig om vad som utgör skälig tid enligt artikel 5.3, har analysen visat att Sverige med sina häktningstider sannolikt ej hade kommit att fällas i Europadomstolen. Trots detta har kritiken från CPT och SPT bland annat handlat om de långa häktningstiderna i Sverige, varför en förändring är påkallad för att korta ner häktningstiderna och antalet personer i häkte. Att Sverige inte har någon borte tidsgräns för hur länge man får sitta häktad har många menat är en av anledningarna till problemen med de långa häktningstiderna. Inrikesminister Anders Ygeman menar å andra sidan att en sådan gräns endast hade inneburit att den borte gränsen blev standard för häktningstider, och därför hade medfört längre genomsnittlig häktningstid.¹⁶²

I jämförelsen med Danmark, som är ett land som också har fått kritik från CPT för långa häktningstider, påvisades att landet år 2008 införde en borte tidsgräns för hur länge man får sitta häktad med restriktioner kopplat till vilket brott man är misstänkt för.¹⁶³ Statistik har visat att lagändringen har fått positiva effekter i Danmark.¹⁶⁴ En motsvarande lagändring i Sverige borde rimligen få samma effekt som i Danmark och ej den motsatta effekten som Anders Ygeman misstänker. I hela EU är det bara Sverige och ytterligare tre länder som saknar en borte tidsgräns för häktning. En lagändring som hade inneburit en borte tidsgräns för häktning hade måhända inte automatiskt lett till att problemet med de långa häktningstiderna försvann, men hade åtminstone förhindrat de absolut längsta häktningstiderna på 3-4 år, som kan återfinnas i bland annat *Kokainmålet* och *Södertäljemålet*. Trots att Europadomstolen troligtvis inte hade fällt Sverige i dagsläget för

¹⁶² Debatt om problemen kring häktning och isolering i Sverige, 2015-10-21

¹⁶³ Se avsnitt 6

¹⁶⁴ <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=6039856>, samt Rigsadvokaten, *Anvendelsen af varetægtsfængsling i isolation i 2012*, s. 6

brott mot artikel 5.3 på grund av häktningstiderna, hade en bortre gräns för häktningstid förebyggt risken för ett klagomål eller en fällande dom i Europadomstolen. Eftersom Sverige utmärker sig med sina långa häktningstider och åtgärder därför måste vidtas, vore en lagändring, likt den danska, som stadgar en bortre gräns för häktningstid välbehövlig.

7.5 Restriktioner och isolering

De långa perioderna av isolering som sker och har skett i svenska häkten har visat sig troligtvis inte innebära en sådan omänsklig eller förnedrande behandling att de är i strid mot konventionens tredje artikel. Troligtvis kan inte heller restriktionstillämpningen i Sverige anses strida mot artikel 8 som stadgar en rätt till privatliv. Vid en genomgång av artikel 6.3 b) kan dock konstateras att en häktad person som har fått fysiska och psykiska problem på grund av långvarig isolering knappast har samma möjligheter att förbereda sitt försvar som åklagaren och målsäganden har att förbereda sig. Det är även kring den långvariga isoleringen som kritiken har varit stark och återkommande, och således här det största behovet av förändring finns. I kritiken mot Sverige har det pekats på att restriktionstillämpningen är alltför slentrianmässig och rutinartad, och att restriktioner inte tillämpas när det är absolut nödvändigt utan att det är standard för åklagaren att vid en häktningframställan begära tillstånd om restriktioner.¹⁶⁵ Det är därför av stor vikt att åklagaren, enligt 24 kap. 5a § RB, endast begär tillstånd om restriktioner i de fall då det är oundvikligt för utredningens skull, samt att rätten noggrant prövar nödvändigheten i varje restriktion.

Efter en utredning tillsatt av RÅ, togs nya riktlinjer till åklagarna fram gällande restriktioner och långa häktningstider. Riktlinjerna började gälla 1 maj 2015, och skall hjälpa åklagarna att minska användandet av restriktioner, och minska häktningstiderna över lag. I de nya riktlinjerna pekas det på vikten av att väl kunna motivera framförallt kollusionsfaran, eftersom det är den som ligger till grund för en tillåtelse av restriktionsanvändning.¹⁶⁶ Förhoppningsvis skall riktlinjerna komma att förbättra den slentrianmässiga restriktionstillämpningen, men advokatsamfundets generalsekreterare Anne Ramberg är tveksam till om nya riktlinjer kommer att innebära den stora attitydförändringen gentemot restriktionstillämpning som krävs.¹⁶⁷ Då riktlinjerna mer utgör rekommendationer till

¹⁶⁵ Se avsnitt 4.2

¹⁶⁶ RÅR 2015:1, *Riktlinjer gällande restriktioner och långa häktningstider*

¹⁶⁷ <http://www.dagensjuridik.se/2015/02/efter-kritiken-mot-sverige-sa-vill-ra-minska-restriktioner-och-haktningstider>

åklagarna, och det onekligen behövs krafttag för att uppnå förändring, bör rimligen alternativ som innebär tvingande förändring ses över istället.

Ett alternativ till sådan tvingande förändring hade varit att stärka beviskravet för när någon av de särskilda häktningsgrunderna föreligger. I samband med att beviskravet för de särskilda häktningsgrunderna gjordes enhetligt diskuterades det i förarbeten om beviskravet istället skulle bli att det föreligger en ”påtaglig risk för” recidiv-, flykt- eller kollusionsfara. På grund av att det ansågs att det, med ett sådant beviskrav, skulle ställas alltför höga krav på utredningen rörande faran, bestämdes beviskravet till att det skulle föreligga en ”risk för” att häktningsgrunderna föreligger.¹⁶⁸ Genom att stärka beviskravet hade troligtvis häktning i större utsträckning skett bara i de fall då det var absolut nödvändigt. En konsekvens av det hade även blivit att restriktionstillämpningen och isoleringen minskat i och med att det hade blivit svårare att bevisa att kollusionsfara föreligger, vilket är grunden för all restriktionstillämpning. Om häktning, till följd av ett högre beviskrav, inte hade kunnat bli aktuellt, hade det troligtvis även lett till att andra alternativ, så som anmälningsskyldighet och reseförbud, aktualiserats i högre grad. Ett stärkt beviskrav hade med andra ord med största sannolikhet kunnat bidra till en uppstramning av häktningstiderna och restriktionstillämpningen, och som en rimlig följd därav minska problemen som Sverige har.

Problemet med de långa häktningstiderna är nära sammankopplat med problemet med restriktioner och långvarig isolering. Kritiken från CPT och SPT utgörs till största del av kombinationen av långa häktningstider och isolering. Problemen är således oerhört nära sammanlänkade och nästan svåra att skilja åt. Danmarks lagändring kring tidsgränser innebar, som ovan redogjorts för, inte enbart att det sattes ut en gräns för hur länge någon får vara häktad utan även en gräns för hur länge den häktade får vara ålagd restriktioner, kopplat till det brott som den häktade är misstänkt för. Resultaten av lagändringarna har varit mycket positiva för Danmark, som sedan ändringarna har haft färre i isolering utan att åklagarna för den sakens skull har ansett det svårare att utreda brottet.¹⁶⁹

¹⁶⁸ Prop. 1986/87:112 s. 30

¹⁶⁹ Se avsnitt 6

Det har diskuterats mycket huruvida ett avskaffande av omedelbarhetsprincipen i 30 kap. 2 § RB hade varit lösningen på Sveriges problem med långa häktningstider och isolering.¹⁷⁰ På så vis hade de inledande förhören med den misstänkte fått ett högre bevisvärde vid rättens prövning vid huvudförhandlingen, och häktning och isolering inte blivit lika nödvändiga för att kunna lagföra brottet. Principen utgör en grundbult i den svenska processrätten, och ett avskaffande hade krävt en grundläggande reform av processordningen. Visserligen hade ett avskaffande av omedelbarhetsprincipen med största sannolikhet lett till kortare häktningstider och mindre isolering av häktade, men eftersom det finns mindre medel att tillgå för att uppnå samma mål bör rimligen de undersökas först.

I Åklagarmyndighetens rapport från 2014, vars syfte var att ta fram förslag för att minska häktningstider och isolering, diskuterar man Danmarks införande av tidsgränser för häktning och för isolering, men avfärdar ett införande av en liknande modell i svensk rätt.

Anledningarna till att man inte anser att det är en bra idé att införa motsvarande lagändringar är att de övriga förslag man kommit med är tillräckligt effektiva, att det skulle vara komplicerat att införa lagändringarna, samt att regleringen skulle vara svår att tillämpa.¹⁷¹

Åklagarmyndigheten föreslår istället bland annat att åklagaren bättre skall planera utredningen och göra upp en tidsplan för hur den skall se ut, samt även att åklagaren skall anmäla till högre åklagare när häktningstiderna överstiger sex månader eller ett år.¹⁷²

Mot bakgrund av den internationella kritik som Sverige vid upprepade tillfällen mottagit, är det betänkligt att Åklagarmyndighetens arbetsgrupps förslag endast består i riktlinjer, rekommendationer och anmälningsskyldigheter, och avfärdar den danska modellen som har visat goda resultat. Det behövs, av allt att döma, kraftigare åtgärder om det skall ske en reell förändring, och med tanke på hur framgångsrika de danska lagändringarna har visat sig vara,¹⁷³ bör Sverige överväga att vidta liknande lagändringar som Danmark gjort med tidsgränser för häktning och isolering.

¹⁷⁰ Bland annat i debatten om problemen kring häktning och isolering i Sverige, 2015-10-21

¹⁷¹ Åklagarmyndigheten, *Häktningstider och restriktioner*, s. 60 och s. 64

¹⁷² Ibid. s. 74 och s. 76

¹⁷³ Rigsadvokaten, *Anvendelsen af varetægtsfængsling i isolation i 2012*, s. 6

7.6 Avslutande reflektioner

Europadomstolen har i senare domar kommit att väga in huruvida landet som står inför domstolen har fått kritik från CPT för sin isolering av frihetsberövade, för att skapa ett mer harmoniserande europeiskt synsätt på tortyr och omänsklig och förnedrande behandling.¹⁷⁴ Trots detta finns det fortfarande en relativt stor skillnad på vad Europadomstolen har underkänt och vad CPT har kommit att kritisera. Europadomstolen har genom sina rättsfall tolkat konventionens tillämpliga artiklar gällande häktning och isolering relativt restriktivt. Detta innebär att det, trots den massiva kritik som Sverige har mottagit från CPT gällande långa häktningstider och restriktioner, kan konstateras att tillämpningen av RB:s och HL:s häktnings- och restriktionsregler inte i samma grad är oförenliga med Europakonventionen. Visserligen finns det gränsfall där delar av RB:s och HL:s häktnings- och restriktionsreglerings förenlighet med Europakonventionen kan ifrågasättas, men i det stora hela är dock kritiken från CPT mycket mer långtgående än den kritik som kan konstateras efter en jämförelse med Europadomstolens uttolkning av Europakonventionen.

En häktningförhandling är inte, och skall inte utgöra, en huvudförhandling där den misstänktes skuld måste bevisas genom att föra fram tillräckligt stark bevisning för att den misstänkte skall fällas. I ett häkte skall de häktade, trots brottsmisstankarna, fortfarande betraktas som oskyldiga enligt oskyldighetspresumtionen eftersom de ej är dömda för något brott. Trots det är ett häkte många gånger värre än en anstalt, särskilt under strikt isolering där den häktades psykiska och fysiska hälsa riskerar att kollapsa. Troligtvis är en av anledningarna till de problem som finns kring häktning, och till den kritik som väcks just den svåra avvägningen mellan att kunna säkerställa lagföringen av brottet och fortfarande betrakta den misstänkte som oskyldig. Det fordras därför att det vidtas stor försiktighet vid brukandet av ett så ingripande tvångsmedel som häktning, när skulden för brottet ej är styrkt.

Statistik har visat att rätten väljer att gå på åklagarens linjer i nio fall av tio vid häktningförhandlingar. Många försvarsadvokater anser att det krävs anmärkningsvärt lite för att få den misstänkte häktad och att statistiken indikerar att domstolen accepterar åklagarens påståenden alldeles för okritiskt och lätt.¹⁷⁵ Marie Tuma, som har arbetat som åklagare under

¹⁷⁴ Se avsnitt 5.3

¹⁷⁵ <http://www.dagensjuridik.se/2015/05/nio-av-tio-haktningar-gar-igenom-vi-domare-utgar-fran-att-aklagaren-ar-objektiv>

många år både i Sverige och i Internationella krigsförbrytartribunalen i Haag, tycker sig se en skillnad på svenska åklagares ställning, jämfört med åklagare utomlands, där hon menar att svenska åklagare har en ”supermakt” som inte ifrågasätts i lika stor utsträckning som i andra länder. Marie Tuma menar att åklagarnas supermakt, som hon kallar det, i kombination med att Sverige har en övertro på sig själva i fråga om att vara ett föregångsland gällande mänskliga rättigheter, är två anledningar till Sveriges problem med häktningstider och restriktioner.¹⁷⁶

I jämförelsen med det danska systemet kunde även där konstateras att de danska åklagarna inte är lika självständiga i sitt beslutsfattande som de svenska åklagarna, som inte i samma utsträckning behöver rapportera till högre åklagare.¹⁷⁷ Det är möjligt att det som Marie Tuma pekar på i viss mån kan ha bidragit till den, som CPT och SPT pekar på, slentrianmässiga inställningen till häktning och restriktioner som finns i Sverige. Det utgås från att häktning av den misstänkte är nödvändigt för att kunna utreda ett brott, och vid en häktningsframställning begär åklagaren rutinartat rättens tillstånd att meddela restriktioner, utan att i tillräcklig utsträckning ha beaktat proportionaliteten i det.

CPT besökte Sverige senast i maj 2015. Rapporten från besöket har inte släppts ännu men eftersom inga större åtgärder har vidtagits, och därmed inga större förändringar kan ha skett kommer troligtvis kritiken att upprepas ännu en gång. Det är uppseendeväckande att ett land som Sverige inte tar den upprepade internationella kritiken på tillräckligt stort allvar för att det ska företas åtgärder stora nog att medföra verklig förändring. Med en processordning från 1940-talet, som uppenbarligen inte är skapad för att kunna utreda och lagföra de stora utredningarna av bland annat grov organiserad brottslighet som blir allt vanligare idag, kan konstateras att lagändringar var påkallade redan för flera år sedan, och är det idag mer än någonsin.

¹⁷⁶ Intervju med Marie Tuma

¹⁷⁷ Se avsnitt 6

8. Käll- och litteraturförteckning

Svenskt offentligt tryck

Departementsserien

Ds 1993:90

Lagstiftning

Lag (1987:1211) om ändring i rättegångsbalken

Lag (1998:601) om ändring i rättegångsbalken

Lag (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna

Propositioner

Prop. 1980/81:201 Med förslag till ändring i rättegångsbalken m.m.

Prop. 1986/87:112 Om anhållande och häktning m.m.

Prop. 1988/89:124 Om vissa tvångsmedelsfrågor

Prop. 1997/98:104 Behandlingen av häktade

Prop. 2004/05:107 Svenskt godkännande av fakultativt protokoll till FN:s konvention mot tortyr m.m.

Prop. 2009/10:135 En ny fängelse- och häkteslagstiftning

Prop. 2014/15:37 Strafflindring vid medverkan till utredning av egen brottslighet

Statens offentliga utredningar

SOU 1938:44 Processlagsberedningens förslag till rättegångsbalk

SOU 1977:50 Häktning och anhållande

SOU 1985:27 Gripen – anhållen - häktad

SOU 2006:17 Ny häkteslag

Övriga myndighetspublikationer

Kriminalvården, *Psykisk hälsa hos häktade med restriktioner*

Regeringen, *Uppdrag till Brottsförebyggande rådet att genomföra en kartläggning av situationen i häkte*, 2015

Regeringen, *Uppdrag till Statskontoret att granska hanteringen av forensiska undersökningar i ärenden med häktade personer*, 2015

Regeringen, Dir 2015:80, *Färre i häkte och minskad isolering*, 2015

Åklagarmyndigheten, *Häktningsstider och restriktioner*, 2014

Åklagarmyndigheten, *Redovisning av granskning av restriktionsanvändning*, 2010

Åklagarmyndigheten, *Riktlinjer gällande restriktioner och långa häktningsstider*, 2015

Internationellt offentligt tryck

Europarådet

CPT/Inf (2004), *Report to the Swedish Government on the Visit to Sweden carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment* (<http://www.cpt.coe.int/documents/swe/2004-32-inf-eng.pdf>)

CPT/Inf (2009), *Report to the Swedish Government on the Visit to Sweden carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment* (<http://www.cpt.coe.int/documents/swe/2010-18-inf-eng.pdf>)

FN

A/66/268, *Report of the Special Rapporteur of the Human Rights Council on Torture and other Cruel, inhuman or degrading treatment or Punishment* (<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/445/70/PDF/N1144570.pdf?OpenElement>)

CAT, *Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading treatment or Punishment*, Resolution 39/46 of 10 December 1984 (<http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/cat.pdf>)

CAT/C/SWE/CO/6-7, *Concluding observations on the Sixth and Seventh Periodic Reports of Sweden* (http://www.apt.ch/content/files/npm/eca/Sweden_CAT_CO_advance%20version_Nov2014.pdf)

CAT/OP/SWE/1, *Report on the Visit of the Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment to Sweden*, 2008 (<http://www.refworld.org/docid/48edc3b92.html>)

OPCAT, *Optional Protocol to the Convention against Torture*, A/RES/57/199 of 18 December 2002 (<http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/cat-one.pdf>)

Danskt offentligt tryck

Justitsministeriet, *Bekendtgørelse om ophold i varetægt*
(<https://www.retsinformation.dk/pdfPrint.aspx?id=168760>)

Rigsadvokaten, *Anvendelsen af varetægtsfængsling i isolation i 2012*
(<http://www.anklagemyndigheden.dk/nyheder/Documents/isolationsfaengsling-redegoerelse-2012.pdf>)

Rättsfall

Högsta Domstolen

NJA 1997 s. 368

NJA 1985 s. 868

NJA 2005 s. 805

NJA 2013 s. 746

Hovrätterna

RH 2013:42

RH 2014:41

Opublicerade rättsfall

Södertälje tingsrätts dom den 29 augusti 2013 i mål nummer B 2376-12

Svea hovrätts dom den 26 juni 2014 i mål nummer B 2856-13

Europadomstolen

Andrejeva v. Latvia (55707/00) 18 February 2009

Becciev v. Moldova (9190/03) Sarban v. Moldova (3456/05) 4 October 2005

Belgian Linguistic (1474/62) 23 July 1968

Clooth v. Belgium (12718/87) 5 March 1998

Darby v. Sweden (11581/85) 23 October 1990

De Jong, Baljet & Van Den Brink v. The Netherlands (8805/79; 8806/79; 924/81) 22 May 1984

Dikme v. Turkey (20869/92) 11 July 2000

Ensslin, Baader & Raspe v. Germany (7572/76) 8 July 1978

Fox, Campbell & Hartley v. The United Kingdom (12244/86; 12245/86; 12383/86) 30 August 1990

Ferla v. Poland (55470/00) 20 May 2008

Gusinskiy v. Russia (70276/01) 19 May 2004

HL v. The United Kingdom (45508/99) 5 October 2004

Horych v. Poland (13621/08), Piechowicz v. Poland (20071/07) 17 April 2012

Ječius v. Litauen (34578/97) 31 July 2000

Labita v. Italy (26772/95) 6 April 2000

Lavents v. Latvia (58442/00) 28 November 2002

Letellier v. France (12369/86) 26 juni 1991

Nuemeister v. Austria (1936/63) 27 June 1968

Ramirez Sanchez v. France (59450/00) 4 July 2006

Rasmussen v. Denmark (8777/79) 28 November 1984

Rohde v. Denmark (69332/01) 21 July 2005

Rossi v. France (60468/08) 2 November 1999

R.L and M.-J.D v. France (44568/98), 19 May 2004

Tomasi v. France (12850/87) 27 August 1992

Toth v. Austria (11894/85) 12 December 1991

Trosin v. Ukraine (39758/05) 23 February 2012

W v. Switzerland (14379/88) 26 January 1993

Litteratur

Bring, Thomas, Diesen, Christian, *Förundersökning*, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2009

Danelius, Hans, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2012

Ekelöf, Per Olof, Bylund, Torleif, Edelstam, Henrik, *Rättegång – Tredje häftet*, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2002

Fitger, Peter, Mellqvist, Mikael, *Domstolsprocessen – en kommentar till Rättegångsbalken*, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 1993

Fitger, Peter, Sörbom, Monika, Eriksson, Tobias, Hall, Per, Palmkvist, Ragnar, Renfors, Cecilia, *Särtryck ur Rättegångsbalken, kap. 19-28, 36*, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2013

Harris, David, O'Boyle, Michael, Warbrick, Colin, *Law of the European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, Oxford, 2009

Jacobs, Francis, White, Robin, *European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, Oxford, 2002

Lindberg, Gunnel, *Straffprocessuella tvångsmedel – när och hur får de användas?* Karnov Group AB, Stockholm, 2012

Mowbray, Alastair, *Cases, Materials and Commentary on the European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, 2012, Oxford

Nilsson, Mattias, Lundberg, Jenny, *Europarätten – en introduktion till EU-rätten och de mänskliga rättigheterna*, Jure, Stockholm, 2010

Nordh, Roberth, *Praktisk Process IV, Tvångsmedel – Kvarstad, häktning, husrannsakan m.m.*, Iustus Förlag AB, Uppsala, 2007

Nowak, Karol, *Oskuldighetspresumtionen*, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2003

Palm, Elisabeth, Ericsson, Margareta, *Att klaga till Europadomstolen*, Jure, Stockholm, 2005

Van Dijk, Pieter, Van Hoof, Fried, *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, Kluwer Law International, The Hague, 1998

Tidskrifter och avhandlingar

Danelius, Hans, *Europadomstolens domar 1991-1993 – en rättsfallsöversikt*, SvJT 1994 s. 337-387

Danelius, Hans, *Europadomstolens domar – andra kvartalet 2000*, SvJT 2000 s. 558–604

Danelius, Hans, *Europadomstolens domar – fjärde kvartalet 2002*, SvJT 2003 s. 48–80

Danelius, Hans, *Europadomstolens domar – fjärde kvartalet 2005*, SvJT 2006 s. 131-178

Danelius, Hans, *Europadomstolens domar – andra kvartalet 2008*, SvJT 2008, s. 603-627

Danelius, Hans, *Europadomstolens domar – första kvartalet 2012*, SvJT 2012 s. 495-519

Danelius, Hans, *Europadomstolens domar – fjärde kvartalet 2012*, SvJT 2013 s. 176-207

Sandgren, Claes, *Jäv mot domare, särskilt nämndemän*, SvJT 2014, s. 446-463

Muntliga källor

Intervju med Marie Tuma, före detta åklagare i Sverige och i internationella brottmålsdomstolen i Haag, numera internationell domare, 2015-11-04

Debatt om problemen kring häktning och isolering i Sverige, medverkande: Anders Ygeman, inrikesminister, Anna Håkansson, vice chefsåklagare Malmö Åklagarkammare, Thed Adelswärd, chefsrådman vid Lunds Tingsrätt, Jesper Montan, försvarsadvokat, Anders Backman, kriminalvårdschef för häktet i Malmö, samt Annika Hirvonen, riksdagsledamot för MP och vice ordförande i justitieutskottet, Lund, 2015-10-21

JO-utlåtanden

JO 1996/97 s. 62

JO 1997/98 s. 153

Elektroniska källor

Lindberg, Gunnel, kommentaren till rättegångsbalken (1942:470). I: Karnov
https://pro-karnovgroup-se.ezproxy.ub.gu.se/document/527328/7#SFS1942-0740_K24_P1-annotations-KAR
(2015-10-01)

<http://www.dagensjuridik.se/2015/05/nio-av-tio-haktningar-gar-igenom-vi-domare-utgar-fran-att-aklagaren-ar-objektiv>
(2015-11-29)

<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=6039856>
(2015-12-07)

<http://www.dagensjuridik.se/2015/02/efter-kritiken-mot-sverige-sa-vill-ra-minska-restriktioner-och-haktningstider>
(2015-12-10)

Jag, Lisa Johannesson, 900209-5249, registrerades på kursen första gången höstterminen 2015. Jag har aldrig omregistrerats eller deltagit i tidigare examinationstillfälle.